

ISSN: 2149-5203

MALİYE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Research Journal of Public Finance

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

1

YEREL KALKINMA BAĞLAMINDA KOOPERATİFLER VE BELEDİYE ETKİLEŞİMİ

COOPERATIVES AND MUNICIPALITIES IN THE CONTEXT OF LOCAL DEVELOPMENT INTERACTIONS

ARMAN ZAFER YALÇIN

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

21

THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN AID AND ECONOMIC GROWTH

DIŞ YARDIM VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

AYFER ÖZYILMAZ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

37

VERGİ AFLARI VERGİ GELİRLERİNİ ARTIRIYOR MU? TÜRKİYE İÇİN MÜDAHALE ANALİZİNDEN BULGULAR

DOES TAX AMNESTIES RAISE TAX REVENUES? EVIDENCE FROM INTERVENTION ANALYSIS FOR TURKEY

KADİR KARAGÖZ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH PAPER

Maliye Araştırmaları Dergisi

Haziran / June 2022 Cilt / Volume: 8 Sayı / Issue: 1 ISSN:2149-5203

**Research Journal of Public Finance
(RJPF)**

İmtiyaz Sahibi / Published by

Doç. Dr. Furkan BEŞEL

Editörler / Editors

Prof. Dr. Temel GÜRDAL

Yardımcı Editörler / Co-Editors

Dr. Öğr. Üyesi. Veysel İNAL

Dizgi / Typesetting

Arş. Gör. Enes TEKŐAN

Dil Editörü (Türkçe) / Language Editor (Turkish)

Arş. Gör. Tunahan DEĞİRMENÇİ

Dil Editörü (İngilizce) / Language Editor (English)

Doç. Dr. Dinara Zubaidullina

Adres: Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, Esentepe Kampüsü
54187 Sakarya / Türkiye

maliyearastirmalari@sakarya.edu.tr

Tel: +90 (264) 295 6357

Fax: 0 (264) 295 5562

MAD
Maliye Araştırmaları Dergisi

Maliye Araştırmaları Dergisi

Haziran / June 2022 Cilt / Volume: 8 Sayı / Issue: 1 ISSN:2149-5203

Research Journal of Public Finance (RJPF)

Alan Editörleri / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU
Prof. Dr. Mecit EŞ Doç. Dr. İbrahim DEMİR

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Fuat ERDAL Prof. Dr. A. Burçin YERELİ
Prof. Dr. Tarık VURAL Prof. Dr. Mehmet TOSUNER
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI Prof. Dr. Mehmet TUNÇER
Prof. Dr. Kamil TÜĞEN Doç. Dr. Furkan BEŞEL
Prof. Dr. Mehmet YÜCE Doç. Dr. Hakan YAVUZ
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL

**Hakemli bir dergi olan Maliye Araştırması Dergisi aşağıdaki indeksler tarafından
taranmaktadır:**

CiteFactor, Acarİndex, Index Copernicus, Asos İndeks, İnfibase İndex

Bu derginin her türlü yayım ve telif hakkı Maliye Araştırmaları Dergisi'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre, fotokopi, dijital ve benzeri yöntemlerle herhangi bir bölümü veya tamamı Dergi Sahibinin veya Yayın Kurulu Başkanının izni olmadan basılamaz ve çoğaltılamaz. Bilimsel etik kurallarına uygun olmayan alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin fikri sorumluluğı yazarlara aittir.

Editörden

Sayın okurlarımız

Maliye Araştırmaları Dergisi(MAD), Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından 2015 yılından bu yana tarafsız ve ilkeli yayın anlayışı ile Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli uluslararası bir dergidir.

MAD yapılacak araştırma ve bilimsel çalışmaların bilim çevreleri, piyasa ve ilgilenenlerce paylaşılmasını, müzakere edilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. MAD ekibi olarak amacımız ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel makaleler yayınlanmasını sağlamaktır. MAD olarak her yıl yayın politikamız doğrultusunda yeni adımlar atıyoruz. Geçtiğimiz yıl dergimizi Open Journal System platformundan Dergipark platformuna taşıdık. Ayrıca çok kısa bir süre içerisinde alanda önde gelen indekslerde indekslenmeye başlayacağımızı da ifade etmekten mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayıya yayınlanmak üzere gelen çalışmalardan, titiz bir hakemlik süreci sonucunda 3 çalışma akademik olarak yayına yeterli bulunmuştur.

Tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan Covid-19 salgınının neden olduğu kısıtlı imknlara rağmen bu süreçte özveriyle gayret eden dergi ekibimize, ön inceleme aşamasında desteğini esirgemeyen hocalarımıza ve kendilerine gönderilen makaleleri hiçbir karşılık beklemeden en ince ayrıntısına kadar okuyup değerlendirmek suretiyle dergimize destek olan hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Temel GÜRDAL

YAZIM KURALLARI

Başlık

1. Gönderilen bütün makalelerin başında, Türkçe başlık olmalıdır.
2. Başlıklarda her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 11 punto olmalıdır.

Özet

1. Özet kısımları 150 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Özetlerde; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.
3. Özetlerde mümkünse kısaltma kullanılmamalıdır.
4. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Anahtar Kelimeler

1. Özet kısımlarının altında anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Title

1. Özet kısımlarının altında anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Abstract

1. Özet kısımları 150 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Özetlerde; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.
3. Özetlerde mümkünse kısaltma kullanılmamalıdır.
4. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Key Words

1. İngilizce Özetin altına İngilizce anahtar kelimeler yazılmalıdır.
2. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

JEL Classification Codes

1. Gönderilen makalelerde JEL (JOURNAL of ECONOMIC LITERATURE) sınıflaması yapılmalıdır
2. Sınıflama yapabilmek için http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php adresinden yararlanılabilir.

YAZIM KURALLARI

GİRİŞ

1. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kullanılan yöntem, çalışmanın literatüre yapacağı katkı ve çalışmanın kapsamı belirtilmelidir.

Dipnot

1. Gerektiği takdirde dipnotlarla açıklamalar yapılabilir.
2. Dipnot karakter boyutu 10 punto olmalıdır.

Başlıklar

1. Giriş, Sonuç ve Kaynakça başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
2. Başlıklar koyu yazılmalıdır.
3. Tüm başlıklar kalın (bold), iki yana yaslı (girintisiz) ve yalnızca kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanır, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler;
  - 1.
  - 1.1.
  - 1.1.1.gibi birden çok haneli olarak numaralandırılmalıdır.

Yazı Türü

1. Gönderilen yazılar 1 satır aralıklı, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
2. Yazı 11 puntoda Times New Roman ve Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır.
3. Yazılar iki yana yaslı olmalıdır

Tablolar

1. Gönderilen yazılar 1 satır aralıklı, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
2. Yazı 11 puntoda Times New Roman ve Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır.
3. Yazılar iki yana yaslı olmalıdır
4. Kaynaklar tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
5. Karakter boyutu 10 punto olmalıdır
6. Kaynak ibaresi koyu harfle yazılmalıdır.

YAZIM KURALLARI

Denklemler

1. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır.
2. Matematiksel ve istatistiksel simgeler Microsoft Office denklem düzenleyicisi ya da benzer bir denklem düzenleyicisi ile hazırlanmalıdır.

Şekiller ve Grafikler

1. Şekillere ve Grafiklere başlık ve numara verilmelidir.
2. Başlıklar şekillerin ve grafiklerin altında yer almalıdır ve metne ortalanmalıdır.
3. Grafiklerin bilgisayar yazılım programı çıktısı olmamaları , çizim veya çizim resim halinde ve marj ayarlarını aşmayacak şekilde düzenlenmiş olmaları gerekmektedir.

Kaynakça

1. Kaynakça Yeni Bir sayfadan başlatılmalıdır.
2. Kaynakçada paragraf yapısı "asılı" şeklinde seçilmelidir.
3. Kaynakça kısmında aynı yazarın çok sayıda kaynağı varsa, kaynaklar eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılmalıdır.
4. Kaynakça yazar soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.
5. Kaynakçada sadece makalede kullanılan eserler yer almalıdır.
6. Metinde yer almayan kaynaklar kaynakçaya konulmamalıdır.
7. Kaynakça belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

Paragraf Yapısı

1. Paragraflar iki yana yaslı olarak hizalanmalıdır.
2. Sağ ve spl girintiler 0 (sıfır) cm ve asılı 1 cm olmalıdır.
3. Aralıklar önce ve sonra 6 nk, satır aralı tek olmalıdır.

Sayfa Yapısı

1. Kenar boşlukları tüm yönlerden 4,5 cm olmalıdır.
2. Cilt payı soldan verilmelidir.

•Makaleler, A4 kâğıdı boyutunda ve MS Word programında dergipark üzerinden gönderilir. Ana metin, Times New Roman yazı tipi kullanılarak hazırlanmalıdır.

* Dergide yayımlanması kabul edilen ve yayımlanan yazıların, yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları Maliye Araştırmaları Dergisine aittir.

* Makale sunum ve değerlendirme süreçlerine ilişkin tüm iletişim e-mail sistemi ile gerçekleştirilir. Telefonla bilgi verilmez.

AUTHOR GUIDELINES

Hood

1. All submitted articles must have a Turkish title at the beginning.
2. The first letter of each word should be capitalized in the titles.
3. The character size should be 11 points.

Summary

1. Abstracts should not exceed 150 words.
2. In the abstracts; Care should be taken to include purpose, method, findings and results information.
3. Abbreviations should not be used in abstracts, if possible.
4. The character size should be 10 points.

Keywords

1. Keywords should be written under the abstracts.
2. The first letter of each word should be capitalized.
3. The character size must be 10 points.

Title

1. Keywords should be written under the abstracts.
2. The first letter of each word should be capitalized.
3. The character size must be 10 points.

Abstract

1. Abstracts should not exceed 150 words.
2. In the abstracts; Care should be taken to include purpose, method, findings and results information.
3. Abbreviations should not be used in abstracts, if possible.
4. The character size should be 10 points.

Key Words

1. English keywords should be written under the English Abstract.
2. The character size should be 10 points.

JEL Classification Codes

1. Submitted articles should be classified as JEL (JOURNAL of ECONOMIC LITERATURE)
2. The address http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php can be used for classification.

AUTHOR GUIDELINES

LOGIN

1. In the introduction part, the purpose of the study, the method used, the contribution of the study to the literature and the scope of the study should be stated.

Footnote

1. If necessary, explanations can be made with footnotes.
2. Footnote character size should be 10 points.

Titles

1. Except for the Introduction, Conclusion and Bibliography titles, the chapters and sub-sections are numbered.
2. Headings should be written in bold.
3. All headings should be written in bold, justified (without indentation) and only the first letter of the words should be capitalized.
4. Chapters should be numbered respectively (1st, 2nd, 3rd, ...), subsections and other subsections below them;
one.
1.1.
1.1.1.
should be numbered as multiple digits.

Font Type

1. Manuscripts should be 1 line-spaced, with tables and figures, and a maximum of 25 pages.
2. The manuscript should be prepared using 11 point Times New Roman and Turkish font.
3. Manuscripts should be justified

Tables

1. Manuscripts should be 1 line-spaced, with tables and figures, and a maximum of 25 pages.
2. The manuscript should be prepared using 11 point Times New Roman and Turkish font.
3. Manuscripts should be justified
4. References should be written below the tables and figures.
5. Character size must be 10 points
6. Reference should be written in bold.

equations

1. The sequence number to be given to the equations should be placed in parentheses on the right of the page.

AUTHOR GUIDELINES

2. Mathematical and statistical symbols should be prepared with the Microsoft Office equation editor or a similar equation editor.

Shapes and Graphics

1. Figures and Graphics should be titled and numbered.
2. Headings should be placed below figures and graphics and should be centered in the text.
3. The graphics must not be the output of a computer software program, they must be in the form of drawings or drawings and must not exceed the margin settings.

REFERENCES

1. Bibliography should start from a New Page.
2. In the bibliography, the paragraph structure should be chosen as "hanging".
3. If there are many references by the same author in the bibliography, the sources should be listed in order from oldest to newest.
4. The bibliography should be arranged alphabetically according to the surnames of the authors.
5. Only the works used in the article should be included in the bibliography.
6. References not included in the text should not be included in the bibliography.
7. The bibliography should be prepared in accordance with the examples specified.

Paragraph Structure

1. Paragraphs should be justified.
2. Right and spl indents should be 0 (zero) cm and hanging 1 cm.
3. Spacing should be 6 pt before and after, single line spacing.

Page structure

1. Margins should be 4.5 cm from all directions.
2. The gutter should be given from the left.

• Articles are sent in A4 paper size and in MS Word program through Dergipark. The main text should be prepared using Times New Roman font.

* All publication rights of the articles accepted and published in the journal, in written and electronic media, belong to the Journal of Finance Studies.

* All communication regarding the article submission and evaluation processes is carried out via the e-mail system. No information is given over the phone.

ETİK İLKELER ve YAYIN POLİTİKASI

Dergimiz 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır.

Değerli araştırmacılarımız, dergimize makale göndermeden önce, makale yazım kılavuzumuzu mutlaka okuyunuz.

Dergimiz 2015 - 2020 dönemlerinde yılda üç sayı olacak şekilde yayın politikası geliştirmiştir. 2021 yılından itibaren yılda iki sayı çıkartılacaktır.

Dergimizin yazın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergimizde yayınlanan tüm eserlerin sorumluluğu yazarlarımıza aittir.

ETHICAL PRINCIPLES AND PUBLICATION POLICY

Our journal started its publication life in 2015.

Dear researchers, before submitting an article to our journal, please read our article writing guide.

Our journal has developed a publication policy for three issues per year in the 2015 - 2020 periods. From 2021 onwards, two issues will be issued annually.

The literary language of our journal is Turkish and English. The responsibility of all works published in our journal belongs to our authors.

YEREL KALKINMA BAĞLAMINDA KOOPERATİFLER VE BELEDİYE ETKİLEŞİMİ

Cooperatives and Municipalities in the Context of Local Development Interactions

Atıf / Citation

Yalçın, A. Z. (2022). "Yerel Kalkınma Bağlamında Kooperatifler ve Belediye Etkileşimi". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1-20.

Arman Zafer YALÇIN

Doç. Dr.
Balıkesir Üniversitesi,
İİBF,
Maliye Bölümü,
Balıkesir/Türkiye
armanzafer2525@gmail.com
Orcid ID:0000-0002- 2246- 2527

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type: Research Article

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yerel Kalkınma Bağlamında Kooperatifler ve Belediye Etkileşimi

Özet

Kooperatifler, günümüzde küreselleşme ve buna bağlı olarak meydana gelen eşitsizliklere ve ekonomik krizlere karşı yoksul ve korunmasız çoğunluğun ayakta kalabilmesi için en ciddi alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kooperatifler, yalnızca günümüze özgü örgütsel yapılar değildir. Aynı zamanda eskilerden beri kapitalist sistem içinde dayanışmanın en iyi örnekleri olmuşlardır. Günümüzde alternatif bir ekonomik örgütlenme olarak kooperatiflerin önemi giderek artmaktadır. Yerel kalkınmanın sadece hedef bölgedeki kamu otoritelerinin tek taraflı çabalarıyla başarıya ulaşması mümkün değildir. Yerel kalkınma, aynı zamanda aktörler arasında karşılıklı etkileşim ve dayanışmayı gerektirmektedir. Kooperatifler, yapısı gereği, dayanışmacı ve katılımcıdır. Dolayısıyla, yerel bir kamu otoritesi olan belediyelerin, kalkınma sürecinde yereldeki kooperatiflerle iş birliği yapması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Kooperatiflerden beklenen yerel ve bölgesel kalkınma etkisinin ortaya çıkabilmesi, kuruldukları yerlerdeki sivil toplum ve yerel yönetimlerden alacakları desteklere bağlıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin geliştirdiği belediye- kooperatif ilişkileri, Türkiye'nin geri kalanı için örnek bir model niteliğini taşımaktadır. Bu çalışmada, yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında belediyeler ile kooperatifler arasındaki karşılıklı sinerji yaratabilecek bir etkileşim modelinin nasıl kurgulanması gerektiğine yönelik kapsamlı bir değerlendirme yapılmakta ve Türkiye'de yerel kalkınma açısından başarılı olan belediye- kooperatif ilişkileri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Kalkınma, Kooperatifler, Belediye

JEL Kodları: H75, P13.

Abstract

Today, cooperatives emerge as the most serious alternative for the poor and vulnerable majority to survive against globalization and the resulting inequalities and economic crises. Cooperatives are not only contemporary organizational structures. It has also been the best example of solidarity within the capitalist system from time immemorial. Today, the importance of cooperatives as an alternative economic organization is increasing. It is not possible for local development to be successful only with the unilateral efforts of the public authorities in the target region. Local development also requires mutual interaction and solidarity among actors. Cooperatives, by their nature, are cooperative and participatory. Therefore, it is an inevitable necessity for municipalities, which are local public authorities, to cooperate with local cooperatives in the development process. The emergence of the local and regional development impact expected from cooperatives depends on the support they will receive from the civil society and local governments in the places where they are established. In this context, the municipality-cooperative relations developed by the Izmir Metropolitan Municipality in Turkey are an exemplary model for the rest of Turkey. In this study, a comprehensive assessment is made on how an interaction model that can create mutual synergy between municipalities and cooperatives should be constructed in order to ensure local and regional development, and the municipality-cooperative relations that are successful in terms of local development in Turkey are discussed.

Keywords: Local Development, Cooperatives, Municipality,

JEL Codes: H75, P13.

Giriş

Yerel kalkınma için kooperatifler ile belediyelerin iş birliği son derece önemlidir. Artan küresel eşişsizlikler ve gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik artışı ve çevresel sorunlar karşısında birçok gelişmekte olan ülke ve hatta birçok gelişmiş ülke yönetimi çaresiz kalmaktadır. Bu aresizlik karşısında birçok ülkede ortaya çıkan toplumsal huzursuzluklar, toplumsal başkaldırıya ve sokak hareketlerine dönüşmektedir. İçin özü, 1980'lerden itibaren iktisadi ve sosyal politikalara yön veren neoliberal paradigma, gelir eşişsizliğine ve çevre sorunlarına çözüm üretmemektedir. Bu özüksüzlük, çarelerin tükendiği anlamına gelmemektedir. Tarihin her döneminde ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında insanlık çözüm üretmeyi başarmıştır. İnsanlığın büyük sorunlar karşısında çözüm üretebilmesinin en önemli sebebi, insanoğlunun iş birliği yapabilme becerisidir. İnsanların kendi aralarında iş birliği yapabilmesi, insanı diğer canlılardan üstün kılan özelliğidir. İnsanoğlunun iş birliği yapabilme yeteneği sayesinde bugünkü uygarlık düzeyine erişilmiştir.

Kooperatifler, insanların kendi aralarında iş birliği yapabilmelerinin en somut halidir. İnsanlık tarihi incelendiğinde, büyük sermaye sahipleri karşısında güçsüz durumdaki insanlar kooperatifler kurarak bir araya geldiklerinde bir güç oluşturmuşlar ve ayakta kalmayı başarmışlardır. Ekonomide kooperatif tipi örgütlenme, "birlikten kuvvet doğar" veya " bir elin nesi var, iki elin sesi var" gibi günlük hayatta sıkça kullandığımız deyimlerin yaşamda somutlaşmış halidir.

Kooperatifler, aynı zamanda, toplumsal gelişme, bireyler arası güven inşası ve yerel kalkınma için son derece elverişli kurumlardır. Kooperatifler, yerel kalkınmanın sağlanması temel unsurlar olarak sayılan istihdam olanakları yaratmak, sermayeyi tabana yaymak ve ekonomik krizlere direnmek gibi olumlu özelliklere sahiptir. Bu anlamda yerel kalkınmanın en önemli aktörleri arasında sayılan belediyelerin kurulu oldukları beldelerdeki kooperatiflerin kurulması, işletilmesi ve başarılı olması için çaba göstermesi gerekmektedir.

Bu çalışmada kooperatifler ve belediye ilişkileri bağlamında iki önemli sorunun cevaplanmasına çalışılmaktadır. Birinci soru, yerel kalkınma için kooperatifler neden önemlidir? İkinci soru, belediyeler yerel kalkınma için neden kooperatifleri desteklemelidir? Bu soruların geniş kapsamlı bir şekilde cevaplanması halinde Türkiye'de çok yeni olan ve fakat hızla gelişme potansiyeli olan kooperatif- belediye ilişkilerinin doğru bir zemine oturtulması mümkün olabilecektir. Bu amaçla çalışmada, öncelikle kooperatiflerin yerel kalkınmada nasıl bir rol üstlenebileceği ele alınacaktır. Daha sonra, kooperatiflerin yerel kalkınma işlevine bağlı olarak Türkiye'de belediyelerin kooperatiflerle nasıl bir ilişki modeli kurması gerektiği olumlu örneklerle desteklenerek ortaya konulacaktır.

1. Yerel Kalkınma İçin Kooperatifler Neden Önemlidir?

Herhangi bir faaliyetin yerel kalkınma olarak değerlendirilebilmesi için bu faaliyetin belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gibson, 2005: 6; akt. Çetin,2009:39);

- Girişimin tabandan gelmesi
- Gönüllülüğe dayalı olması
- Demokratik yönetim ilkelerine dayalı olması
- Sosyal sermayeyi güçlendirmesi
- Yeni istihdam alanı yaratması
- Yerelde kapasiteyi arttırması
- İyi bir finansal yönetim planına sahip olması
- Hem eğitsel hem de örgütsel bir girişim olması
- Faaliyetin stratejik bir plan ve analiz dahilinde gelişmesi.

Yukarıdaki özellikler, yerel kalkınmanın hangi araçlarla veya politikalarla geliştirilmesi gerektiği yönünde bize oldukça iyi bir yön göstericidir. Yerel kalkınma, yerel düzeyde ekonomik faaliyetlerin, kalkınmanın tüm unsurlarını (ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda) kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Dünya Bankası'na göre yerel kalkınma; yerelde ekonomiyi geliştirmek için yerel kamu otoritelerinin ve diğer yerel aktörlerin iş birliği içinde çalışabilmesine olanak sağlayan, tanımlı bölgenin rekabet gücünü arttıran, söz konusu bölgede kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Worldbank and Bertelsmann Stiftung, 2004: 1).

Yerel kalkınmanın amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Sakinç, 2013:26):

- Kent veya bölge düzeyinde ekonominin güçlendirilmesi
- Yerel düzeyde yeni istihdam olanaklarının yaratılması
- Yerel düzeyde yoksulluk ve işsizliğin hafifletilmesi
- Kalkınma sürecinde yerel kamu otoriteleri dışındaki diğer aktörlerin yerel demokrasiyi de geliştirecek şekilde kapasitelerinin arttırılması.

Bu anlamda yerel kalkınma süreci, yerelde toplumun yaşam kalitesinin arttırılması için kalkınmaya etki eden tüm aktörlerin ortak bir amaç doğrultusunda iş birliği içinde hareket etmeleridir.

Uluslararası Kooperatifler Birliğine (ICA) göre kooperatif; demokratik ve ortak girişimlerle ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak amacıyla kişilerin birleşmesinden oluşan özerk bir girişim türüdür (ICA, 2011). ICA'nın 1995 yılında Manchester'deki genel kurulunda kooperatifin günümüz modern şartlarındaki güncel tanımı şu şekildedir (Mülayim, 2006:17); "bireylerin ortak ekonomik, sosyal,

kültürel nitelikteki ihtiyaç ve arzularını mütşterek sahip olunan ve demokratik kurallar ile yönetilen bir işletme vasıtasıyla karşılamak için gönüllü olarak oluşturdukları bağımsız bir organizasyondur".

Kooperatifçilik, temelinde ortaklarının ihtiyaçlarını birlikte ve dayanışma içinde karşılamayı amaç edinen bir ticari girişimcilik türü olsa da ticari girişimden çok daha fazla toplumsal ve sosyal fayda sağlayan özelliklere sahiptir. Kooperatifler, sermayenin tekelleşmesini önleyen, yerel düzeyde istihdam yaratan, paranın dolaşımını yerelleştiren, toplumsal ilişkiler ağından dışlanmış dezavantajlı kesimleri yeniden entegre eden bir etkiye sahiptir. Tüm bu özellikleri sayesinde kooperatifler, ekonomide sosyal sermayenin gelişimi için en uygun ekonomik araçlardan biridir.

Yerel kalkınma için sosyal sermaye oluşumu kritik bir öneme sahiptir ve kooperatifler yapıları gereği sosyal sermayeyi geliştiren bir özelliğe sahiptirler. Kooperatiflerin yerel kalkınma için neden önemli olduğunu daha açık bir şekilde ifade edebilmek için kooperatiflerin temel ilkelerini sıralama gerekmektedir. Kooperatiflerin temel ilkeleri aşağıdaki gibi (Mülayim, 2006: 85);

- Gönüllü ve Açık Ortaklık
- Her Ortağın Kooperatifi Demokratik Bir şekilde Kontrolü
- Ortağın Ekonomik Katılımı
- Özerklik ve Bağımsızlık
- Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme
- Kooperatifler Arası İş birliği
- Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Kooperatiflerin yukarıda sayılan ilkelerinden birçoğu yerel kalkınma için son derece önem arz etmektedir. Özellikle toplumsal sorumluluk ilkesi, doğrudan yerel kalkınmayı ilgilendirmektedir. Kooperatiflerin sahip oldukları toplumsal sorumlulukları gereği, içinde yaşadıkları yerel alandan başlayarak ulusal ve küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınmaya katkı vermeleri gerekmektedir.

Kooperatif ilkelerinden bir diğeri de eğitim, öğretim ve bilgilendirmedir. Bu ilke, kooperatif ortaklarına yönelik olarak gözükse de aslında kooperatif ortaklarının düşük gelirli ve düşük eğitim düzeyine sahip insanlar arasında daha fazla yaygınlık gösterdiği dikkate alındığında, kooperatiflerin bulunduğu yörelerde eğitim düzeyinin yükselmesine katkı sağladığı açıkça anlaşılmaktadır.

Kooperatif ilkelerinden bir diğeri de ortağın ekonomik katılımıdır. Bu ilke, sınırlı sermayeye sahip insanların birleşerek daha büyük bir sermaye teşkil edilmesini sağlamaktadır. Daha büyük bir sermaye teşkili ise, daha büyük ölçekli yatırım yapılabilmesini veya işletme açılabilmesini sağlayacaktır. Bu durum, sermayenin tekelleşmesini önleyerek, sermayenin tabana yayılmasını sağlayıcı bir işlev görmektedir.

Küçük sermaye veya tasarruf sahiplerinin kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları kooperatifler, büyük işletmeler karşısında rekabet gücü elde etmektedirler.

Kooperatiflerin yerel kalkınmaya bir başka etkisi ise, birinci ilkesi kapsamında gönüllü ve açık katılım sayesinde özellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik faaliyetlere katılımının önünü açmasıdır. Gönüllü ve açık katılım sayesinde dışlanmış grupların üretime katılabilmeleri, piyasalara erişebilmeleri mümkün olabilmektedir. Bu ise, dezavantajlı ve dışlanmış grupların hem gelir elde etmelerine, hem de özgüvenlerinin artmasına yol açmaktadır.

Kooperatiflerin yerel kalkınmaya olan olumlu etkisini bütünsel açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Kooperatiflerin buldukları bölgelerdeki faaliyetleri sonucu, o kentin veya bölgenin sosyal sermaye düzeyini arttırıcı etkide bulunması muhakkaktır. Küçük üreticilerin ve korunmasız tüketicilerin piyasadaki tekeller karşısında zarar görmemeleri için örgütlenmeleri en iyi çözümdür. Kooperatifleşme ise örgütlenerek tekellere karşı çıkmanın en iyi alternatiflerinden biridir.

Ancak kooperatiflerin yerel kalkınma için sayılan olumlu etkileri kendiliğinden ortaya çıkamaz. Kooperatiflerin yerel kalkınma için beklenen olumlu etkilerini ortaya koyabilmesi için desteğe ihtiyacı vardır. Bu desteğin en önemli adreslerinden biri de kurulu oldukları kentlerdeki belediyelerdir.

2. Belediyeler Yerel Kalkınma İçin Kooperatifleri Neden Desteklemelidir?

Belediye, “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini” ifade eder (5393 sayılı Belediyeler Kanunu Md. 3). Kooperatifler ise “ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan” işletmelerdir (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu Md. 1). İki kavramın kanuni tanımları birlikte ele alındığında, her ikisinin de varlık nedeninin ortak toplumsal fayda üretmek olduğu görülmektedir.

Hem hukuki bakımdan, hem de demokratik sorumluluk açısından belediyeler, yerelde halkın faydası için çalışmak zorundadırlar. Belediyelerin demokratik halk vekaletinden ve hukuktan aldığı bu yetki yine belediye kanuna göre sadece kendileri tarafından kullanılmasını gerektirmez. Bilakis, belediyelerin yurttaş örgütlenmelerini politika yapımına ve yerel faaliyetlere katması salık verilmiştir (5393 sayılı Kanun Md. 24, 41, 76). Anayasamızın 171. maddesinde “devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri” alacağını taahhüt etmektedir. Yapılan hukuki açıklamalar, Türkiye’de belediyeler ile kooperatifler arasında yerel kalkınmanın sağlanması için son derece uygun bir zemin olduğunu göstermektedir.

Ekonomik krizlerin, darboğazların veya durgunluğun genellikle ilk etkilediği kesimler, dar gelirli kentli kesimler ve kırsalda toprağa bağımlı olarak yaşayan çiftçilerdir. Ekonomik kriz vb. durumlarda insanlar kendilerine en yakın olarak gördükleri kamu kurumları olarak belediyelere başvurmakta, iş veya gıda temini gibi isteklerde bulunmaktadır. Belediyelerin yetersiz gelirleri nedeniyle kendilerine başvuran tüm ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildir. Bu durumda belediyelerin, ekonomik olarak zor durumda olan, iş arayan veya yetersiz sermayeleri olduğu için iş kuramayan insanların kooperatifleşme yoluyla kendi işlerini kurma ve ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlaması en adil ve uygun seçenek olarak durmaktadır. Belediyelerin hemşehrilerine kooperatifleşme konusunda yapacağı bir takım nakdi ve aynı destekler, hemşehrilerin daha az kamu kaynağı kullanarak daha fazla üretim yapmalarına yol açabilir. Günümüzde "dayanışma ekonomileri" olarak adlandırılan farklı bir ekonomik örgütlenme anlayışı, en iyi şekilde kooperatifler yoluyla uygulamaya geçirilebilmektedir.

2.1. Kooperatifler ile Belediyeler Nasıl İşbirliği Yapabilir?

İtalya'nın Bologna kentinde kurulu bulunan Piazza Grande Sosyal Kooperatifi Ortağı Carlos Francesco Salmasso, kooperatiflerin belediyeler ile 3 farklı şekilde iş birliği yapabileceğini belirtmektedir (şener, 2019);

- **Hizmet Sağlayıcı Olarak:** Bu iş birliği biçiminde belediyeler, ihtiyaç duyduğu bir takım mal ve hizmetleri doğrudan alım yöntemiyle kooperatiflerden temin edebilir. Belediye, kooperatifin ürettiği mal veya hizmetlerin tek alıcısı olduğu bir durumda fiili olarak belediye ile kooperatif arasında dikey bir ilişki ortaya çıkmaktadır.
- **Ortak Olarak:** Bu iş birliği biçiminde belediyeler, sahip olduğu kaynakları kooperatiflerle ortaklık kurarak iş birliği yapabilirler. Belediyeler, sahip olduğu kaynaklarının bir kısmını kooperatiflerle ortaklık şeklinde paylaşarak yerel ihtiyaçlara yenilikçi çözümler üretilirler. Bu durumda, her ne kadar belediyeler kooperatiflere eşit paylı ortak olsalar ve hiyerarşik olarak yatay bir konumda olsalar da belediyeler ortaklık içinde daha fazla söz sahibi olmaktadır. Bu durumda, kooperatiflerin özerk yapısını zedelemektedir.
- **Belediyelerin Kooperatiflere Lojistik Destek Sağlaması:** Bu iş birliği biçiminde belediyeler, kooperatiflerin hedeflerine ulaşmasını sağlamak için gerekli yasal düzenlemeleri yapar ve muhtemel engellerin ortadan kaldırılmasında kooperatiflere yardımcı olur, destek verir. Bu durumda iş birliğinin tarafları yatay ilişki içine girer.

Yukarıda sayılan üç alternatif arasında kooperatiflerin özerk yapısını zedelemeyen ve yatay ilişki kuran ikinci ve üçüncü alternatifler, daha uygun seçenekler olarak gözükmektedir. Zira, hizmet sağlayıcı olarak belediyelerin kooperatiflere destek olması, kooperatiflerin ürettiği mal ve hizmetleri satın alıcı durumunda olması, belediyelerin kooperatifler üzerinde bir süre sonra siyasi baskı kurmasına yol açabilmekte ve kooperatiflerin özerk yapısının ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Belediyelerin kooperatiflerin ürettiği mal ve hizmetlerin tek tedarikçisi olması, aynı zamanda

kooperatiflerin zamanla belediyelere bağımlılık düzeyinin artmasına yol açması da bu seçeneğin ayrı sorununu oluşturmaktadır.

Genç İşi Kooperatif'in ABD şehirlerinde kooperatif- belediye iş birliğine yönelik yaptığı çalışmada ABD'de belediyelerin kooperatiflerle kurduğu üç farklı iş birliği biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi, belediyelerin kooperatiflere hiç destek vermediği ya da mümkün olan en az desteği sağladığı asgari düzeyde bir ilişkidir. İkinci tür iş birliği biçiminde belediyeler, kooperatiflere faaliyetlerine başlamak veya devam etmeleri için operasyonel destekler vermesidir. Üçüncüsü ise, belediyelerin kooperatiflerin kurulmasından varlıklarını sürdürmelerine kadar geniş bir desteği içeren doğrudan destekleme biçimidir (Genç İşi Kooperatif, 2022: 7). ABD'deki belediye- kooperatif iş birliği biçimleri ile Salmasso'nun ileri sürdüğü iş birliği biçimlerinin birbirine son derece benzeştiği görülmektedir.

Belediyeler ile Kooperatifler arasında saydığımız iş birliği modellerinin hayata geçirilebilmesi için en önemli faktör, toplumsal taleptir. Şayet toplumda müşterek bir ihtiyacın farkındalığı ve bu ihtiyaca yönelik dayanışmacı bir çözüm üretilmesi için bir toplumsal talep yoksa, yerel yönetimin ön ayak olacağı kooperatifleşme hamleleri sonuçsuz kalabilir. Aydın Valisi Kâmil Paşa 1900 yılında vilayete bağlı sancaklarda tüccarların spekülatif fiyatlarla işlettiği bakkallara karşı "köy bakkalları" kurulması için Ahenk Gazetesi aracılığıyla bir anket başlatması ve halktan gelen geri bildirimlere göre tüketim kooperatifleri kurarak, savaş nedeniyle piyasalarda oluşan karaborsacılığın önüne geçilmesi girişimi, toplumsal talebin hayata geçirilmesi konusunda ülkemizden son derece ilginç bir örnektir (Çetin, 2009: 42).

Belediyeleri ile kooperatifler arasındaki iş birliğinde göz önünde bulundurulması gereken temel faktörler şunlardır (Şener, 2019);

- **Toplumsal Talep:** Belediyelerin, kooperatiflerin kuruluşu veya desteklenmesi için göz önünde bulundurması gereken önemli faktörlerden biridir. Hem belediyeler, hem de kooperatifler toplumsal fayda üretirler. Toplumsal faydanın üretimi için toplumsal talebin varlığı gerekir. Toplumsal talebin varlığı, ihtiyaç duyulan toplumsal mal veya hizmetin üretimi ve sunumunda etkinliği arttıracaktır.
- **Belediyeleri ile Kooperatiflerin İş birliği Düzeyi ve Şekli:** Türkiye'de hem belediye mevzuatı, hem de kooperatifçilik mevzuatı, belediyelerin kooperatiflere ortak olmasına cevaz vermektedir. Ancak, belediye ile kooperatif arasındaki güç dengesi, bir kamu otoritesi olan belediye lehine aşırı dengesiz olduğunda kooperatif ile belediye arasındaki ilişki dikey bir ilişkiye dönüşmektedir. Bu durum, kooperatiflerin özerkliğine ve bağımsızlığına zarar vermektedir. Bu nedenle, belediyelerin kooperatiflerle kurdukları ilişkilerde kooperatiflerin özerkliğine ve bağımsızlığına zarar vermeyecek bir ilişki ve iş birliği yöntemini benimsemesi gerekir.
- **Siyasi Patronaj:** Kooperatiflerin temel ilkelerinden ilki, herkese açık olmasıdır. Kooperatiflere ihtiyaç duyan herkes ortaklık şartını yerine getirmek kaydıyla ortak olabilir. Bu anlamda kooperatifler yaptıkları faaliyetlerden dolayı sadece ortaklarına karşı

sorumludurlar ve kooperatiflerin denetimi ortakları tarafından yerine getirilir. Oysa belediyeler, yönetim organları halk tarafından demokratik olarak seçilen ve doğrudan halka karşı sorumlu olan kamu tüzel kişileridir. Bu yönüyle belediyeler ve kooperatifler denetim bakımından farklı yapılara sahiptir. Belediyelerin faaliyetleri dolayısıyla halka karşı sorumlu olması, kooperatiflerin de belediyeler tarafından denetlenebileceği yargısına yol açabilir. Bu durum, belediyelerin kooperatifler üzerinde siyasi patronaj ilişkisi kurmasıyla sonuçlanabilir. Belediyelerin kooperatifler üzerindeki siyasi patronajı, kooperatiflerin özerk ve bağımsız yapısını ortadan kaldıracak ve işlevsiz hale getirecektir.

- **Toplumsal Görev ve Sorumlulukların Devri:** Belediye- kooperatif ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, belediyelerin toplumsal mal ve hizmet üretme sorumluluklarını tamamıyla kooperatiflere devretmemesidir. Yasayla belediyelere verilen hizmet sorumluluğu, kooperatiflere devredilemez. Bu meyanda belediyelerin kooperatifler ile kurduğu iş birliği, yerel kalkınmaya ve kentin sosyal sermayesini arttırmaya yönelik olmalıdır.

- **Belediyeler Kooperatifler Üzerinden Kendilerine Kaynak Yaratamaz:** Hem belediyeler, hem de kooperatifler yasal olarak bağış kabul edebilmektedirler. Kooperatiflerin faaliyetlerinden elde ettiği karın doğrudan belediyeye bağış olarak aktarılması, kooperatiflerin evrensel ilkelerine aykırı bir sonuç yaratır. Kooperatiflerin topluma karşı sorumluluk ve eğitim- öğretim ilkeleri gereği, elde edilen karın toplumsal ve sosyal amaçlarla kullanılması gerekmektedir.

- **Kooperatifler İçin Harcanan Para Bir Batık Maliyet Değil, Uzun Dönemli Yatırımdır:** Kooperatifler, uzun dönemde kurulu oldukları kent veya bölgelerdeki sosyal sermayenin gelişimine pozitif katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, belediyelerin kooperatifler için kullandığı kaynaklar, kısa vadede herhangi bir getiri sağlamasa da uzun vadede kentin ve bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'de son yıllarda klasik tarım ve konut kooperatifçiliğinin dışında sosyal hizmetler alanında kooperatifleşme hız kazanmaya başlamıştır. Söz konusu sosyal kooperatifleşmenin yayılmaya başlamasının altında internet teknolojisinin sağladığı bilgiye çabuk erişim olgusu yatmaktadır. Özellikle Batı Avrupa'da oldukça yaygın olan sosyal hizmet kooperatifleri, toplumsal yaşamda kentli insanın ihtiyaç duyduğu birçok hizmetin kooperatifler tarafından karşılanmasını sağlamaktadır. Literatürde olmamasına rağmen Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan kadın kooperatifleri, sosyal hizmet sağlayan kooperatiflerde önemli bir yer tutmaktadır.

Kadın Emegini Geliştirme Vakfı tarafından yayınlanan Kadın Kooperatifleri Kılavuzu adlı raporda Türkiye'de sosyal hizmet amaçlı kurulan kadın kooperatiflerinin belediyeler ile olan ilişkilerinde yaşanan sorunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (KEİG, 2018: 24-25);

- Belediyelerin verdiği desteğin kısmi ve yetersiz olması,

- Belediyelerin bir süre sonra kooperatifleri yük olarak görmeye başlaması ve ofis ve satış yeri desteği gibi desteklerini sona erdirmesi,
- Belediye yönetimlerinin değişmesi sonucu yeni yönetimin kooperatife desteği kesmesi,
- Kadın kooperatifinin zamanla başarılı olması halinde belediyelerin başarıyı kendilerine mal etmek istemesi ve kooperatifi kendisine rakip olarak görmeye başlaması,
- Belediyelerin kadın kooperatiflerini başlangıçta kendisine prestij ve siyasi görünürlük sağladığı için desteklemesi; zaman içinde görünürlüğün azalmasıyla desteği kesmesi,
- Belediyelerin kooperatifleri toplumda sosyal dönüşümü sağlayacak etkili bir örgütlenme modeli olarak görmek yerine, yardım edilmesi gereken bir sivil toplum kuruluşu olarak görmesi ve bu nedenle daha çok koruyucu bir davranış sergilemesi,
- Yerel siyasetçilerin kooperatifleri iyi bir siyasal pazarlama aracı olarak görmeleri.

Yukarıda Türkiye'de kadın kooperatiflerinin belediyeler ile kurdukları ilişkilerde yaşadığı sorunlar, cinsiyet ayrımı yapılmadan diğer farklı kooperatif yapılanmalarında da pekala yaşanmaktadır. Yine yukarıda da belirtildiği gibi, yerel kalkınma odaklı kooperatif-belediye ilişkilerinde yatay bir ilişki kurmaları son derece önemlidir. Çünkü, söz konusu ilişkinin bir süre sonra siyasi patronaj ilişkisine dönme ve doğru zeminden ayrılma riski oldukça yüksektir. Bütün bu tehdit ve risklere karşın Türkiye'de yerel kalkınma amacına yönelik olarak ortaya çıkmış başarılı belediye- kooperatif etkileşim örnekleri mevcuttur.

2.2. Belediye-Kooperatif İşbirliğinin Türkiye'deki Mevcut Durumu ve Örnek Modeller

Günümüzde yerel kalkınma amaçlı belediye-kooperatif iş birliklerinin gıda ve tarım sektörü ağırlıklı olduğu gözlenmektedir. Son dönemlerde, özellikle Covid 19 pandemi dönemi sonrasında, küresel düzeyde ortaya çıkan gıda tedarik sorunu, gıda fiyatlarında ortaya çıkan yüksek enflasyon, 2022 başında başlayan Ukrayna- Rusya savaşı sonrası tahıl ürünlerindeki tedarik zincirinin aksaması, küresel düzeyde gıdanın stratejik önemini bir kere daha hatırlatmıştır. Son yıllarda Türkiye'de tarım sektörünün içinde düştüğü krizden çıkış için sorgulanan en önemli alternatif, tarımda kooperatifleşmenin yaygınlaşmasıdır.

Çok sayıda alternatif kooperatifleşme deneyiminin filizlenmeye başladığı son dönemlerde kırsal ve tarımsal gelişmeye yönelik olarak çok sayıda il ve ilçe belediyesinin bu sürece aktif olarak katıldığı gözlenmektedir. Türkiye'de kır, tarım ve köylülük üzerine yapılan ampirik ve teorik birçok çalışmada; hükümetler ve tarım bakanlıkları, küçük üreticiler, büyük çiftlikler, çeşitli kooperatif ve işletmeler, tüccar ve büyük şirketler tarımın temel aktörleri olarak ele alınmıştır. Oysa son yıllarda gıda üretimi ve tedariki alanında alternatif bir çözüm arayışı içinde olan ilçe ve büyükşehir belediyeleri ve bu

belediyelerle birlikte çalışan üretici kooperatiflerinin tarımın önemli birer aktörü haline gelmeye başladığı gözlenmektedir (Yıldırım, 2019: 29-30).

Son yıllarda tarım sektöründe küçük üreticiyi destekleme noktasında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Tunceli Ovacık Belediyesi'nin yürüttüğü kooperatifleşme ve mevcut kooperatifleri destekleme politikaları akla gelen önemli ve etki yaratan örneklerdir. Bunların dışında İzmir'de bazı ilçe belediyelerinin mevcut kooperatiflere yönelik yaptığı destekler, Çanakkale Belediyesi, İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri'nin küçük üreticilere ve kooperatiflere yönelik uyguladığı bazı destekler, Türkiye'de yerel kalkınma bağlamında kooperatif- belediye ilişkilerinin çeşitlenmeye ve zenginleşmeye başladığının önemli bir göstergesi olmuştur.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, yerel düzeyde küçük üreticiler, kooperatifler, kentte yaşayan tüketiciler ve belediye arasında eşitlikçi bir bütünleşme modeli oluşturmak için çalışmaktadır. İzmir Modeli olarak da adlandırılan bu model ile, aile emeğine dayalı tarımsal üretimde bulunan küçük üreticilerin güçlendirilerek elde edilen ürünlerin kooperatifler yoluyla tüketiciye en uygun fiyatlarla ulaştırılması hedeflenmektedir. Modelin temel dayanaklarını ise "sosyal belediyecilik" ve "yerelden kalkınma" ilkeleri oluşturmaktadır (Yıldırım, 2017: 60).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma projelerini uygulamaya geçirmesi sürecinde örgütlü tarım üreticisi olarak kooperatifler büyük öneme sahip paydaşlar olarak rol oynamıştır. 2007'den itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin gereksinim duyduğu tarımsal ürünleri kooperatiflerle anlaşmalı olarak temin etmeye başlayarak izlediği politika sonucunda üretici kooperatifleri ortağı sayısında %161, kooperatiflerin çalışan sayısında %616 artış görülmüştür. Kooperatiflerin toplam ürün yelpazesindeki artış %258 olurken toplam satış hasılatları artışı %658 olmuştur (Esen, 2018: 198).

İBB'nin yerel kalkınma ekseninde belediye- kooperatif ilişkileri bağlamındaki en önemli başarılı örneği Tire Süt Kooperatifidir. Tire Süt Kooperatifi, İzmir'de yerel yönetim, kooperatif, küçük üretici ve tüketici arasında iş birliği içinde ve karşılıklı güvene dayalı bir deneyimin modelini temsil etmektedir (Yıldırım, 2017: 61). Tire Süt Kooperatifinin temelleri 1967 yılında Tireli 5 çiftçinin öncülüğünde atılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ile Tire Süt Kooperatifinin yolları 2007 yılında kesişmiştir. 2007 yılına kadar 550 ortağı olan orta ölçekli bir süt kooperatifi olan Tire Süt Kooperatifi, 2007 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi ile "Okul Sütü Projesi"ni hayata geçirmesinden sonra hızla büyümeye başlamıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ise, kooperatifler aracılığı ile yerel kalkınma girişimlerine yine anılan proje ile başlamıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Okul Sütü Projesi ile Tire Süt Kooperatifi'nden 2006- 2012 yılları arasında toplamda 33 Milyon TL'lik süt alımı gerçekleştirmiştir. 2012 yılında Okul Sütü Projesi'nin sona ermesinden sonra 2012- 2017 yılları arasında çocuk başına yılda 4 litre olmak üzere toplamda 9.8 milyon litre süt alımı yapılmıştır. Süt Kuzusu projesi halen devam etmektedir (Uysal, 2018: 128). 2019 yılı Ekim ayından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Halk Süt uygulamasını başlatmıştır. Yoksul kesimlere bedelsiz süt

dağıtımını amacını taşıyan Halk Süt projesi, sütü Tire Süt Kooperatifi'nden temin etmeye başlamıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin destek verdiği tek kooperatif Tire Süt Kooperatifi değildir. Bayındır Çiçekçilik Kooperatifi, Ödemiş İğdeli tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ödemiş Gereli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Seferihisar Bademli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin gerek ürün alımı gerekse de farklı şekillerde desteklediği kooperatiflerden bazılarıdır. İBB'nin 2016 yılı faaliyet raporunda 2004 ile 2015 yılları arasında yerel kalkınma amacıyla kooperatiflere 442 milyon TL doğrudan veya dolaylı yollarla kaynak aktarılmıştır. Bu tutar, Türkiye'de bir belediyenin yerel kalkınma amacıyla yapılan en büyük kaynak transferidir (İzmir B.B. Faaliyet Raporu, 2016).

Yukarıda sayılan nispeten daha küçük ölçekli kooperatifler içinde Kavacık Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ise ilçe belediyesi tarafından desteklenen bir başka kooperatiftir. Anılan kooperatif, Karabağlar İlçe Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Kavacık köyünde kurulu olan kooperatif, sadece kadın ortaklardan oluşmakta ve köyde üretilen siyah üzümü işleyerek üzüm şırası haline getirmekte ve İzmir'deki zincir marketlere satışını yapmaktadır. Karabağlar Belediyesi, kooperatife daha önceden üretim amacıyla kullanılan bir imalathaneyi onarmış, üzüm sıkma makinası desteği vermiş, kooperatifin idari ofisini tefriş etmiştir. Belediye, aynı zamanda kadınlar tarafından üretilen üzüm şırasının bir kısmını satın alarak kendi ihtiyaçları için kullanmaktadır. Kavacıklı üzüm üretici kadınların kurduğu kooperatif ve belediye iş birliği sayesinde köyde üzüm fiyatları son yıllarda istikrar kazanmış, tüccarların diğer üreticilere ödediği üzüm fiyatı, kooperatifin alış fiyatının altına inmemiştir. Bu durum, mikro ölçekte de olsa belediye- kooperatif iş birliği sayesinde tarımsal ürünlerin uygun bir fiyat düzeyinde istikrar kazanabileceğini göstermektedir.

Son yıllarda ülkemizde kooperatifçiliğe artan ilginin bir sonucu olarak kadın kooperatiflerinin sayıca arttığı gözlenmektedir. Kadın kooperatiflerinin ülkenin genelinde yaygınlaşması, özellikle istihdam piyasasının dışında kalan kadınların ekonomik değer üretebilmelerinin önündeki engelleri kaldırması bakımından oldukça önemlidir. Ancak kadınların kurduğu kooperatiflerin yönetim, finansman, işletme bilgisi, pazarlama gibi alanlardaki yetersizlikleri nedeniyle başarılı olmaları son derece zordur. Belediyeler, kadın kooperatiflerinin bu zaafiyetlerini gidermek için ürünlerin satın alınması, hizmet satın alınması, kadın kooperatiflerine kooperatifçilik ve işletmecilik bilgilerini içeren eğitimler verilmesi ve lojistik destekler gibi birçok alanda yardımlarda bulunarak kadın kooperatifçiliğini desteklemeye çalışmaktadırlar.

Kadın kooperatifleri ile belediyelerin kurduğu ilişkiler incelendiğinde, belediyelerin kadın kooperatiflerine verdikleri desteklerin ilk kuruluş yatırımından ürün satın almaya kadar geniş bir yelpazede olduğu görülmektedir. İzmir Karşıyakalı Kadın Üretim ve İşletme Kooperatifi, belediye- kooperatif ilişkileri alanında iyi bir örnek olarak verilebilir. 2017 yılında kurulan Karşıyakalı Kadın Üretim ve İşletme Kooperatifi, Karşıyaka

Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Kooperatife kayıtlı 300 kadın ortak bulunmaktadır. Kadınların çok önemli bir kısmı, daha önce herhangi bir işletme deneyimi olmayanlardan oluşmaktadır. Kooperatif, geleneksel kadın emeğine dayalı gıda ve giyim ürünleri üretmektedir. Karşıyaka Belediyesi, kendi mülkü olan bir gayrimenkül üzerinde kooperatif için bir mutfak kurmuş, kooperatifin idari ve sosyal faaliyetleri için aynı mekân içinde ayrı bir salon oluşturmuş ve kadın kooperatifinin kullanımına tahsis etmiştir. Karşıyaka Belediyesi ayrıca Bostanlı Pazarında kooperatif ortağı kadınların pazarın kurulduğu günlerde gözleme yaparak satmaları için bir Pazar yeri tahsis etmiştir. Bu desteklerin sonucu olarak kooperatif yaklaşık 5 yıldır oldukça başarılı bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Türkiye'de yerel kalkınma amacıyla belediyelerin kooperatifler ile kurduğu ilişkilerin genellikle tarım sektörü üzerinden yürütüldüğu görülmektedir. Ancak tarım sektörü yerel kalkınmanın önemli bir bileşeni olmakla birlikte tek bileşeni değildir. Tarım sektörü dışında üretime ve istihdama dönük olmak üzere belediye- kooperatif iş birliği yapılabilecek birçok potansiyel alan bulunmaktadır. Bu potansiyel alanların başında kent yaşamını temel alan sosyal hizmetler gelmektedir. Belediyeler, gündelik hayatta kent içi sokak ve cadde temizliğinden, yaşlı ve kimsesizlerin bakımına kadar birçok hizmet alanında faaliyet göstermektedir. Bu hizmet alanlarında belediyeler ihale yöntemiyle hizmetin sunumunu özel firmalara (taşeron kullanma yöntemi) bırakmaktadır. Bu yöntemde hizmetin sunum standartları ve denetimi belediyeler tarafından yapılmaktadır. Bundan başka, son yıllarda belediyeler 5393 ve 5216 sayılı yasaların kendilerine verdiği yetkiyi kullanarak kendi bünyelerinde şirketler kurmaktadır. Kamu ekonomisi literatüründe Belediye İktisadi Teşekkülleri (BİT) olarak bilinen bu şirketler, sermayesi belediyeler tarafından teşekkül ettirilen şirketlerdir. BİT'ler, belediyelerin sunduğu hizmetleri tıpkı özel şirketler gibi piyasa rekabeti şartlarında ihalelere girerek almakta ve bu şekilde belediyeler kendi kendilerine hem kaynak yaratmaya hem de istihdamı arttırmaya çalışmaktadırlar. İşte tam bu noktada, belediyeler özellikle kadın ve gençlerin yoğun olarak çalıştığı kamu hizmet alanlarında kooperatiflerden hizmet satın alarak farklı bir hizmet sunum yöntemi benimseyebilir.

Belediyelerin sosyal hizmet alanlarında kooperatiflerden hizmet satın alması, bu kooperatiflerin potansiyel ortağı olabilecek işsiz, dışlanmış, kimsesiz, engelli, şiddet gören kadın gibi toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik yaşamda güçlenmesini sağlayacaktır. Yaşlı bakım hizmetleri, çocuk ve bebek bakımı, hasta bakımı gibi özellikle kadınların etkin olduğu hizmet alanlarında kadın ağırlıklı olarak kurulacak kooperatiflerden belediyelerin hizmet satın alması dezavantajlı kadınların ekonomik ve sosyal yönlerden güçlenmesini sağlayarak sosyal sermayenin gelişmesine ve dolayısıyla da yerel kalkınmaya ciddi destek verecektir.

Eğitim ve sağlık, belediyeler ile kooperatiflerin iş birliği yapabilecekleri en uygun alanlardan ikisidir. Belediyelerin ihtiyaç duyduğu eğitim hizmetlerini nitelikli fakat işsiz gençlerin kurduğu kooperatiflerden sağlaması eğitimli ve fakat işsiz gençlerin hayata tutunabilmelerini kolaylaştıracaktır. Aynı şekilde, sağlık alanında belediyelerin ihtiyaç

duyduğu ve sunmak zorunda olduğu hizmetleri sağlık alanında eğitim almış fakat çeşitli nedenlerle iş bulamamış gençlerin kurduğu kooperatiflerden sağlanması durumunda harcanan kamu kaynağının etkili kullanıldığını iddia etmek mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, kooperatifler her kapıyı açan mucizevi bir maymuncuk işlevi görmeyebilir. Ancak, kooperatifçilik modern çağda yaşanan krizler ve yığın işsizliğe çare olabilecek en adil, en eşitlikçi toplumsal ihtiyaçları giderme yöntemlerinden biridir. Kooperatifçiliğe bu gözle bakıldığında belediyelerin yerel kalkınma için kooperatifleri birer mal ve hizmet üretim ortağı olarak görmesi son derece uygun bir kamusal çözüm yöntemi olacaktır.

2.3. Üretim ve Tüketim Kooperatiflerinin Birbirine Entegrasyonu ve Belediyelerin Rolü

Günümüzde belediyelerin kooperatiflerle kurduğu yerel kalkınma amaçlı iş birliklerinde genellikle üretim ve özalde tarımsal amaçlı kooperatiflerin tercih edildiği gözlenmektedir. Özellikle büyükşehir belediyeleri, bünyelerinde kurulu olan kırsal kalkınma hizmet birimleri ile tarımsal üretim kooperatiflerine girdi desteği sağlayarak kooperatiflerin üretimini desteklemek, kooperatiflerin ürettiği bazı tarımsal ürünleri satın alarak tanzim satış benzeri organizasyonlarla halka ya bedelsiz ya da çok düşük bedelle dağıtarak destekleme yoluna gitmektedirler. Büyükşehir belediyelerinin sağladığı girdi desteklerine örnek olarak, bedelsiz tohum dağıtımı, belediye arazilerinin kooperatiflere yem bitkisi ekimi için bedelsiz tahsis edilmesi, süt üreticilerine veterinerlik hizmetleri ve süt soğutma tanklarının bedelsiz dağıtılmasıdır. Bu destekler, hiç şüphesiz ki, tarımsal üretimin sürdürülebilir kılınması açısından son derece değerlidir. Ancak küçük aile işletmelerinin ürettiği tarımsal ürünlerin pazarlanması noktasında büyük sermaye güçleri karşısında güçsüz olmaları nedeniyle büyükşehir belediyelerinin verdiği kısıtlı girdi desteğinin önemli bir fayda yaratmadığı açıktır.

Bu noktada büyükşehir belediyelerinin girdi temininde ve üretimde kooperatiflere verdiği desteğin, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında kentlerdeki tüketim kooperatifleriyle iş birliği yapması, kooperatif ortağı küçük üreticilere daha adil bir fiyat ve kentlerdeki dar gelirli insanlar için de daha düşük gıda temininin önünü açacaktır. Yıldırım'a göre (2019:73) üretici ve tüketici kooperatiflerinin birbirine entegre olması gıda piyasalarında önemli bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Bu dönüşümün yönünü belirleyebilmenin birinci şartı, küçük üreticilerle marketler, bankalar, tüccarlar ve tarım şirketleri arasındaki eşitsiz bağımlılık ilişkisinin kırılmasıdır.

Polat'a göre (2019), belediyelerin üretim ve tüketim kooperatiflerini bir araya getirmesi, hem üretici- tüketici iş birliğine önemli bir katkı sağlayacak, hem de kitlesel tüketim kooperatifçiliğinin yeniden başlamasına ön ayak olacaktır. Üretim ve tüketim kooperatiflerinin entegrasyonu, gıda piyasalarındaki rekabet eksikliği nedeniyle ortaya çıkan yüksek fiyat sorununu da ortadan kaldıracak potansiyel etkiye sahiptir. Yine belediyelerin gıda piyasalarında üretim ve tüketim kooperatiflerinin entegrasyonu için ön ayak olması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden ortaklıklar kurma hedefinin de gerçekleştirilmesine neden olacaktır. Avrupa Yeşil Mutabakatının sekiz ana unsurundan biri

olan tarladan sofraya en kısa yol hedefi de üretim ve tüketim kooperatiflerinin birbirine entegre edilmesiyle sağlanabilecektir.

Son zamanlarda Türkiye’de başını İzmir, Ankara, İstanbul ve Çanakkale gibi belediyelerin çektiği kooperatif marketi girişimleri, eski dönemlerde uygulanan tanzim satış deneyimlerine benzerlik göstermektedir. Bu illerde “Halkın Bakkalı” markasıyla belediyeler, gerek kendi bölgesindeki üretim kooperatiflerinden, gerekse de farklı bölgelerdeki üretim kooperatiflerinden temin edilen gıda ürünlerini halka arz etmeye başlamışlardır. Fakat, bir tür gıda marketi uygulaması olan bu girişimlerde arz edilen ürünler kitlesel ve ucuz tüketim için değil, daha çok gıda güvenliğini önceleyen orta ve üst gelir grubundaki tüketicilere yönelik ürün temini hedeflenmektedir. Oysa, geçmişte İzmir Belediyesi tarafından tecrübe edilen TANSAS uygulamasında, kitlesel ve ucuz tüketim öncelikliydi. İzmir Belediyesi’nin TANSAS deneyimi, 1998 yılında zincir marketlere karşı rekabet avantajını yitirdiği için başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Polat’a göre (2019), belediyelerin tüketicileri korumak için giriştiği tanzim satış uygulamaları önceden beri başarılı olmamıştır. Belediyelerin üreticiden alınan ürünleri doğrudan kendisinin satışa sunması veya “market” adı altında belediyeye ait bir şirkete yaptırması, tanzim satışın başka bir ad altında farklı bir uygulamasıdır. Mülayim’e göre (2006) bütün dünyada tüketicileri tüketim kooperatifleri kurmaya iten temel neden, üretici ile tüketici arasında aracı olarak nitelendirilen kişilerin varlığıdır. Tüketicinin kendisi için en uygun ürünü en uygun fiyata elde edebileceği alternatif, ancak üretim ve tüketim kooperatiflerinin birbirlerine entegre edilmesiyle söz konusu olabilecektir.

Dünya Kooperatifler Birliği (ICA)’nin dünyanın en büyük 500 kooperatifi sıralamasında 376 tüketim kooperatifi bulunmaktadır ve 355 milyar dolarlık iş hacmine sahiptir (World Cooperative Monitor, 2018). Avrupa ülkelerinin hemen tamamında, Asya’da da Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi ülkelerde tüketim kooperatifleri tüketicinin korunmasının vazgeçilmez araçları olarak piyasada tüketici lehine düzenleyici bir rol oynamaktadırlar. Tüketicilerin kurduğu tüketim kooperatifine üretici kooperatiflerinin de ortak oldukları Güney Kore’deki icoop modeli üretici- tüketici iş birliğinde oldukça önemli bir model olarak kabul edilmektedir (Polat, 2019).

Üretim ve tüketim kooperatiflerinin özellikle temel tüketim mallarının ucuz ve kaliteli temini, kentlerde yoksullukla mücadelede oldukça önemlidir. Belediyeler ise üretim ve tüketim kooperatifleri arasındaki iş birliğinin kurulmasında, yerel kamu otoritesi olarak, kritik bir öneme sahiptir. Zira yerel kalkınma hedefi, aynı zamanda o kent veya bölgedeki yoksulluğu azaltma hedefini de içermektedir. Yerel kalkınmayı ve yoksulluğu azaltmayı hedefleyen belediyeler, kentlerdeki büyük tüketici kitleleri tüketim kooperatifleri altında örgütlemeyi ve bu kooperatiflerin kırsaldaki üretim kooperatifleriyle iş birliği yapmalarını sağlayacak girişimlerde öncülük etmeli, sahip olduğu yetki ve kaynaklarla kent halkının ihtiyaç duyduğu temel malların daha ucuza ve aracısız bir şekilde temini için düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir rol üstlenmelidir.

Sonuç

Kooperatifçilik, çok eski çağlardan beri insanoğlunun iş birliği içinde üretim yapabilme ve hayatta karşılaştıkları zorlukları aşabilmeleri adına yine insanoğlu tarafından geliştirilmiş en uygun örgütlenme biçimlerinden biridir. Kooperatifler, insanların yaşadığı en küçük birimler olan köy ve mahallelerden başlayarak ulusal ve küresel ölçekteki birçok soruna aktif çözüm üreten gönüllü ve demokratik işletmelerdir. Yerel kalkınma açısından kooperatiflerin işsizliğin önlenmesinden, ucuz ve güvenli gıdaya erişime kadar birçok alanda ciddi olumlu etkileri vardır. Bunun yanında, kooperatiflerin eğitimin, örgütlenme bilincinin ve birlikte çalışma kültürünün yaygınlaştırılması gibi sosyal sermayeyi güçlendirici yönleri de vardır. Yerelde halka en yakın ve demokratik kuruluşlar olan belediyeler, ortak ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılamayı amaçlamaktadır. Halkın ortak nitelikteki ihtiyaçlarının etkin bir şekilde karşılanması, yerel kalkınma için en önemli sonuçtur. Hem kooperatifler, hem de belediyeler toplumun ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak için farklı şekillerde örgütlenmiş kamu yararına çalışan örgütlerdir. Bu iki önemli örgütün, ortak amaç için iş birliği yapması, yerel kalkınma için son derece önemlidir.

Belediyeler, kuruluş kanunlarında yerel ekonominin geliştirilmesi için önemli görevler yüklenmiştir. Bu bağlamda belediyeler, doğrudan yatırımcı ve işveren olmasalar da yapacağı regülasyonlarla yerel kalkınma üzerinde etkili olabilirler. Covid -19 pandemi sürecinde gıda arz güvenliğinin bir toplum için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle belediyeler, yerelde başta kooperatifler başta olmak üzere regüle edici gücünü kullanarak yerel ekonomileri geliştirecek faaliyetlere ağırlık verebilirler.

Yerel kalkınma amacıyla belediyeler ile kooperatiflerin iş birliği yapabilmesi için birtakım ilkelerin ve kuralların olması, bu birlikteliğin amacına uygun bir şekilde yürüebilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Konuyla ilgilenen sosyal bilimcilere düşen görev, bu önemli iş birliği modelini etkili bir şekilde devam ettirebilmek için çağa uygun tasarım yapabilmek ve bu tasarımı uygulanabilir ilke ve kurallarla taraflara sunabilmektir.

Türkiye'de belediyeler ile kooperatifler arasında kurulmuş en başarılı ilişki modeli İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) Modelidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi modelinin sadece tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik olduğunu belirtmemiz gerekir. Oysa, gelişmekte olan kooperatifçilik anlayışında kırsal ve tarımsal kalkınma kooperatifçiliğinin yanı sıra kent yaşamına odaklanan, kentin geri kalmış bölgelerinde ekonomik ihtiyaçlar için örgütlenen, kentin dezavantajlı kesimlerini kapsamına alan sosyal kooperatifçilik modelinin de artık belediyelerin politikalarına dahil edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de belediyelerin birer istihdam kapısı olarak algılandığı toplumsal bir gerçekliktir. Her ne kadar belediye başkanları, belediyelerin iş kapısı olmadığını, topluma hizmet etmek amacıyla kurulmuş olduklarını söyleseler de yerelde halk belediyeyi potansiyel bir istihdam alanı olarak görmektedir. Tam da bu noktada kooperatifler, belediyeler için istihdam olanakları yaratabilecek en uygun ekonomik girişimlerdir.

Özellikle eğitim, sağlık, yaşlı ve çocuk bakımı, gençlik hizmetleri, sanat ve kadın emeği gibi alanlarda kooperatifleşmeyi destekleyerek, bu kooperatiflerden hizmet ve ürün satın alarak gelir ve istihdam olanaklarının adil bir şekilde yerel halkın özellikle en yoksul kesimlerine ulaştırılması sağlanabilir.

Türkiye’de son yıllarda eşişsizliklerin artması, kadınların ekonomik yaşama katılma yönündeki baskılarının artması, tarımda küçük üreticilerin girdi maliyetlerinin artışı sonucu gelir kayıplarının yaşanmaya başlaması ve buna benzer birçok sebeple kooperatiflere ilgi artmaktadır. Belediyeler ise toplumda kooperatiflere olan ilginin artışına paralel olarak kooperatiflerle ilişkilerini arttırmaya başlamışlar, dahası belediyeler öncülüğünde yeni kooperatifler kurulmaya başlanmıştır. Fakat, belediyelerin kooperatiflere artan ilgisinin doğru bir strateji çerçevesinde ilerlemesi gerekmektedir. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlarda planlama yapma ve ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme kapasitesi arttırılmıştır. Bunun sonucu olarak birçok büyükşehir belediyesinin kırsal alanlarda küçük üreticilere tarımsal üretimin arttırılması için çok farklı şekillerde destek sağlamaya çalıştığını gözlemlemekteyiz. Bu desteklerin bir kısmı tarımsal kalkınma kooperatifleri vasıtasıyla yapılmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul sınırları içindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinden ürün satın almakta (çiğ süt ve buğday gibi) ve bu ürünleri kendi sosyal yardım politikaları çerçevesinde değerlendirmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi son dönemde “Başkent Market” adıyla sadece kooperatiflerden satın aldığı ürünleri satan bir model geliştirmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi, “Halkın Bakkalı” adıyla yine İstanbul’a benzer şekilde Türkiye’nin her yerinden üretim yapan kooperatiflerin ürünlerini satan market modeli uygulamaya başlamıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ise “Halkın Bakkalı” uygulamasıyla İzmir bölgesindeki kooperatiflerin ürünlerinin satıldığı bir model uygulamaktadır. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, il sınırları içindeki süt birliği ve kooperatiflerden günlük çiğ süt olarak düşük fiyatla tüketiciye süt satışı yapmaktadır.

Birçok belediyede geçmişte tanzim satış uygulamasına benzeyen uygulama yapılmaktadır. Ancak geçmişte belediyelerin tanzim satış deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığına yukarıda belirtmiştik. Birçok belediyenin kendi bölgesindeki tarımsal faaliyeti sürdürülebilir kılmak ve geliştirmek için kooperatiflerle iş birliği yapmaya çalışması oldukça olumlu bir gelişme olmakla birlikte, kooperatiflerle kurulan iş birliğinin çerçevesinin zayıf olması, uzun vadeli bir stratejiye dayanmaması, siyasi patronaj ilişkilerinin kooperatiflerin özerkliğine ve bağımsızlığına zarar vermesi nedeniyle hedeflenen olumlu sonuçlara ulaşılamamaktadır.

Çalışmanın sonucu özetlenecek olursa, belediyelerin günümüzde kooperatifleri yerel kalkınma amacıyla desteklemesi bir zorunluluktur. Ancak, belediyeler ile kooperatifler arasında kurulacak iş birliğinin kooperatiflerin özerk ve bağımsız yapısına zarar vermemesi gerekir. Bunun yanında söz konusu iş birliğinin kısa vadeli fayda sağlayıcı

zayıf bir yapıdan ziyade uzun vadeli, kapsayıcı, sürdürülebilir ve bölgede sosyal sermayeyi artırıcı şekilde tasarlanması gerekir.

Kaynakça

- Çetin, H. (2009). Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkilerine Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(2), ss: 35-50.
- Esen, O. (2018). Yerel Kalkınmanın Odağında Mali Yönetim Stratejisi. (Ed.) Ötücü,S. İzmir Modeli Çalışmaları-2. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Genç İşi Kooperatif. (2022). ABD Şehirlerinde Kooperatif- Belediye İşbirliğine İlişkin Araştırma Çalışması, <https://gencisi.sharepoint.com/GeniHalkKtphanesi/Forms> (E.T. 12.06.2022).
- ICA. (2011). Cooperative Identity, Values and Principles. <http://ica.coop>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2016). https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/FaaliyetRaporu_2016.pdf (E.T. 20.09.2022).
- KEİG. (2018). Kadın Kooperatifleri Kılavuzu. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. www.keig.org
- Mülayim, Z.G. (2006). Kooperatifçilik. Ankara. Yetkin Yayınları.
- Nizam, D. (2021). Yeni Nesil Kooperatifler: Topluluk, Aidiyet ve Yer Temellilik. Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Polat, H. (2019). <https://sosyalekonomi.org/sozlesmeli-uretim-ve-orgutlu-tuketimde-belediye-kooperatif-isebirligi/> (E.T. 31.05.2022).
- Sakınç, S. (2013). Yerel Kalkınma Politikalarında Yerellik ve Katılımcılık, Yerel ve Bölgesel Kalkınma, Küresel Yerel Bakış Açıları. Doç. Dr. Süleyman Yaman Koçak'a Armağan, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Manisa, ss: 25-36.
- Şener, B. Ş. (2019). <https://sosyalekonomi.org/ben-sana-mecburum-bilemezsin-turkiyede-yerel-yonetimler-ve-kooperatifler/> (E.T. 26.05.2022).
- Tutar, F. Vd. (2014). Türkiye'de Yerel Kalkınmanın Yeni Aktörü Üçüncü Sektör: Kooperatifler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), ss: 501-524.
- Uysal, Y. (2018). Yerel Odaklı Kalkınma: Yerel Kalkınmaya Verilen Önem. (Ed.) Ötücü,S. İzmir Modeli Çalışmaları-3. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Worldbank and Bertelsmann Stiftung. (2004). Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans.

<http://sitesources.worldbank.org/INTLED/Resources/BackgroundPapersforGwens>

Presentation.

Yıldırım, U.D. (2017). Tarımda Alternatif Kamusalılığın Olanakları: Tire Süt Kooperatifi Örneği. Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, Sayı: 2, ss: 50-67.

Yıldırım, U.D. (2019). Belediyeler ve Kooperatifler Ekseninde Türkiye Tarımında Alternatif Kamusalılık Deneyimleri: Olanaklar ve Sınırlar. Krize Karşı Kooperatifler: Deneyimler, Tartışmalar, Alternatifler (içinde). Ed. Serkan Öngel ve Uygur Durdun Yıldırım, Nota Bene Yayınları, İstanbul.

World Cooperative Monitor. (2018). Exploring the Cooperative Economy. <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-web-1542524747.pdf> (E.T. 01.06.2022).

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu

5393 sayılı Belediyeler Kanunu

THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN AID AND ECONOMIC GROWTH

Dış Yardım ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Atıf / Citation

Özyılmaz, A. (2022). "The Relationship Between Foreign Aid and Economic Growth". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 21-36.

Ayfer ÖZYILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi
Kocaeli Üniversitesi,
Gölcük Meslek Yüksekokulu,
Dış Ticaret Bölümü,
Kocaeli /Türkiye
ayfer.ozyilmaz@kocaeli.edu.tr
Orcid ID:0000-0001-9201-2508

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type: Research Article

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

The Relationship Between Foreign Aid and Economic Growth

Abstract

In developing countries, capital insufficiency is one of the main problems in economic growth. In these countries, foreign direct investments, foreign debts, and foreign aid are important sources of financing in overcoming the financing problems. When we focus on the growth problem of external financing, how foreign aid affects economic growth is one of the important topics of discussion. In this study, the effect of foreign aid on economic growth is investigated in 20 developing countries that receive the most foreign aid in the world. Random effects, fixed effects, and pooled least squares methods were used for the analysis. According to the findings, foreign aid is statistically significant in all models and negatively affects economic growth. In addition, inflation, population, and foreign direct investments were used as control variables. The effect of inflation on growth is often statistically insignificant. The effect of population on growth is generally negative however, this effect is positive for foreign direct investments.

Keywords: Foreign Aid, ODA, Economic Growth, Developing Countries

JEL Codes: F35, P45, O10, O50

Özet

Sermaye yetersizliği gelişmekte olan ÷lkelerde iktisadi büyümenin önündeki temel sorunlardan biridir. Bu ÷lkelerde finansman sorunlarının aşılmasında doğrudan yabancı yatırımlar, dış borçlar ve dış yardımlar önemli finansman kaynakları arasındadır. Büyüme dış finansman sorunsalına odaklandığımızda, dış yardımların ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediğı önemli tartışma konularından biridir. Bu çalışmada dünyada en fazla dış yardım alan gelişmekte olan 20 ÷lkede, dış yardımların ekonomik büyümeye etkisi araştırılmaktadır. Analiz için sabit etkiler, rassal etkiler ve havuzlanmış en küçük kareler yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, tüm modellerde dış yardımların ekonomik büyümeye etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bunun yanı sıra kontrol değışken olarak enflasyon, nüfus ve doğrudan yabancı yatırımlar kullanılmıştır. Enflasyonun büyümeye etkisi çoğunlukla istatistiksel olarak anlamsızdır. Nüfusun büyümeye etkisi genel olarak negatif iken; doğrudan yabancı yatırımlar için bu etki pozitifdir.

Anahtar Kelimeler: Dış Yardım, RKY, Ekonomik Büyüme, Gelişmekte olan ÷lkeler

Introduction

Foreign aid is transferred to developing countries in the form of grants or loans and is known as official development assistance (ODA). In this context, foreign aids are financial resources offered as grants or loans from governments or financial institutions to developing countries for reasons such as economic stability, welfare, and sustainable development. These are in the form of grants -non-refundable or concessional term loans -25% grant amount- (Sahoo and Sethi, 2013). OECD recognizes ODA as an important aid in promoting the well-being and economic growth of developing countries. Although this is seen as grants and loans, it also includes support such as food aid, emergency aid, and construction projects (Tang and Bundhoo, 2017).

Economic growth is one of the priority issues in studies on the effects of foreign aid. Chenery and Strout's (1966) *Theory of Gap Analysis* is at the forefront of the studies dealing with the foreign aid-growth relationship. Accordingly, the first gap is called the savings gap or trade gap and is the difference between the amount of investment and current domestic savings. The second gap is the trade deficit (currency gap) and the negative difference between the foreign exchange required for imports and the foreign exchange provided by exports. Therefore, in case of these deficits, countries generally need foreign capital inflows. At this point, foreign aid plays a complementary role in domestic production by providing the need for foreign exchange. Increasing production level leads to economic growth. Therefore, foreign aid is determinant on economic growth with the financing opportunity it provides (Appiah-Konadu et al. 2016; Liew et al. 2012; Moreira, 2013; Tadesse, 2011; Chenery and Strout, 1966)

Three Gap Models emerged with the inclusion of the public in the gap analysis theory. The three gaps are trade gap, savings-investment gap, and fiscal deficit. In the case of a fiscal deficit, also called a structural deficit, governments need external resources to close this deficit (Ugwuegbe et al. 2016).

The Marshall Plan provided by the USA constitutes the beginning of foreign aid. These aids formed the basis of fund flows from developed countries to developing countries in the following periods (Girma, 2015). Inadequate capital is an important problem, especially in low-income countries. External financing option comes to the fore in overcoming this problem. Foreign direct investments and foreign aid are prominent channels. However, many low-income countries do not have sufficient infrastructure to attract foreign direct investment. At this point, the prominent channel is foreign aid (Ozekhome, 2017; Abd el Hamid Ali, 2013; Kargbo, 2012).

Foreign aid has basically three purposes. These are as follows. i) Humane/moral reasons. The main purpose here is the incentive to provide humanitarian aid such as helping the poor, reducing income inequality, and minimizing injustices, ii) Economic interest: the effort to create a market for their products by supporting the purchasing power of foreign aid countries, the aim of providing cheap raw materials and labor and earning high profits, iii) Strategic or political interest: Minimizing the threat of war and taking a peaceful role

in the international arena by establishing friendly relations with countries that receive foreign aid (Sahoo and Sethi, 2013).

Foreign aids increase economic growth mainly through two channels. One of them is that it leads to stable economic growth by providing the necessary financing to countries with limited capital. The second transmission channel is provided by governance and technology transfer. Accordingly, foreign aid provides technology transfer and also feeds growth indirectly by positively affecting managerial indicators such as transparency and accountability (Adamu, 2013).

Foreign aid causes some countries to be dependent on aid and this process can negatively affect economic growth. According to, foreign aid can negatively affect aid recipients after a while. For example, systematic aid provided to countries may cause these countries to expect continuous aid. As a result, productivity in those countries may decrease and future plans may be focused on foreign aid. Therefore, dependency on foreign aid can lead countries to get into a debt stalemate. The debt trap of countries may cause macroeconomic problems to deepen (Dağ et al. 2018; Dash, 2021).

The amount of foreign aid as well as its continuity may cause unexpected results for the economy. For example, excessive aid can lead to the “Dutch disease”. The basic mechanism here is the expenditure channel. When strong foreign aid is spent on goods and services that are not traded in the country, there is an excessive demand for them. Increasing demand and limited supply lead to an increase in imports, and on the other hand, the increase in the prices of these non-tradable goods and services leads to an increase in the demand for foreign exchange. All these can negatively affect economic growth through the real exchange rate channel (Moreira, 2013).

One of the channels emphasized in studies suggesting that foreign aid will negatively affect growth is crowding out. Accordingly, foreign aid is mostly used in public areas, which may adversely affect private sector investments. In this case, which is called the crowding out effect, foreign aid can negatively affect economic growth (Dağ et al. 2018; Liew et al. 2012).

The effect of foreign aid on growth is directly related to the structural conditions of the countries, especially the administrative parameters. For example, South Korea was one of the countries that received large amounts of foreign aid in the past years. In this context, it was the first country to receive aid for nearly 50 years. South Korea, which was one of the poorest countries in the past and received the most foreign aid, has become one of the most important economies in the world today. Foreign aid has undoubtedly played a critical role in the growth of South Korea. Today, it is one of the important countries providing foreign aid. However, in the case of Cambodia, it can be argued that parameters such as weak institutions and corruption weaken the positive impact of foreign aid (Sothan, 2018; Kim, 2011). Similarly, although Sub-Saharan Africa receives the most foreign aid in the world, it hosts the poorest countries in the world with its human development index and per capita GDP (Tang and Bundhoo, 2017). Therefore, in many

of the sub-Saharan African countries, despite large foreign aid, there has been a slowdown in economic growth and they have fallen into a debt trap over time (Mallik, 2008). Therefore, it is very difficult for foreign aid to positively affect economic growth without strong institutions (Fasanya and Onakoya, 2012).

There is a large literature discussing the relationship between economic growth and foreign aid, but as far as we know, there is no study that examines this debate in the sample of countries that receive the most foreign aid using current data. In this context, in this study, the effect of foreign aid on growth was investigated in the countries that received the most foreign aid in the 1994-2020 period. FE, RE, and OLS were used for analysis. The rest of the study is organized as follows. Literature reviews are given in section 1 and data and methods are presented in section 2. Analysis results are discussed in section 3.

1. Literature Review

One of the important debates is how foreign aid affects growth. The limited financing opportunities in developing countries cause these countries to need funds outside the country's resources, such as foreign borrowing or foreign aid. How these aids will affect growth is directly related to how they are used. If used in productive investments, these aids are expected to have a positive effect on growth. However, reasons such as corruption and bad governance, and dependence on foreign aid may cause foreign aid to negatively affect growth.

There are many studies suggesting that foreign aid has a positive effect on economic growth. For example, Golder et al. (2021) argued that foreign aid has a positive effect on economic growth both in the long and short run in Bangladesh. According to Dash (2021), there is a positive relationship between foreign aid and growth in 8 South Asian countries. Mustafa et al. (2019) found a long-term positive relationship between aid and growth in Sudan. According to Moolio and Kong (2016), there is a long-term cointegration relationship between economic growth and foreign aid in Lao PDR, Cambodia, Vietnam and Myanmar. In addition, they found that foreign aid affects growth positively. Tait and Chatterjee (2015) found that the effect of foreign aid on growth in 25 Sub-Saharan African countries is positive in the long run. In addition, they emphasized that aids for social infrastructure such as health and education have a strong effect on growth. Sahoo and Sethi (2013) analyzed the impact of foreign aid on both development and economic growth in India. According to the study, foreign aid affects both development and economic growth positively; but the growth effect of foreign aid is stronger. Mitra (2013) argued that there is a long-term relationship between aid and growth in Cambodia, and aids have a positive effect on growth. Fasanya and Onakoya (2012) found that foreign aid positively affects economic growth in Nigeria. In addition, they emphasized that the aid also increased domestic investments. Daniel (2011) found that aid positively affects growth in Ghana both in the short and long run. According to Asteriou (2009), in five South Asian countries, there is a positive relationship between aid and growth. Karras

(2006) found that foreign aid has a positive effect on economic growth in 71 developing countries. Irandoust and Hatemi (2005) argued that foreign aid positively affected growth in Ethiopia, Botswana, Kenya, India, Tanzania, and Sri-Lanka. Fayissa and Al-Kaissy (1999), and Adamu (2013) found that foreign aid has a positive effect on growth in 80 developing countries and ECOWAS countries, respectively.

On the contrary, some researchers have argued that foreign aid negatively affects growth. In this context, Adebayo and Kalmaz (2020) found a long-term relationship between growth and foreign aid in Nigeria. In addition, according to the study, the effect of foreign aid on growth is negative. According to Appiah-Konadu et al. (2016), there is a cointegration relationship between foreign aid and economic growth, and foreign aid affects growth negatively in Ghana. Corruption and, high-interest rates paid to aid in the form of loans are shown as the reason for this. Abd el Hamid Ali (2013) found that foreign aid in Egypt negatively affects economic growth in both the short and long run. According to Liew et al. (2012), foreign aid in East African countries negatively affects growth. Mallik (2008) suggested that there is a long-run cointegration relationship between foreign aid and growth in 6 African countries dependent on foreign aid (Malawi, Niger, Central African Republic, Togo, Sierra Leone, and Mali). In addition, in five of the six countries, the effect of foreign aid on growth is negative. According to the study, the dependence on foreign aid in Sub-Saharan African countries is determinant in these findings.

On the other hand, some studies suggest that there is no significant relationship between variables. For example, Kirikkaleli et al. (2021) found that the effect of foreign aid on growth in Chad was statistically insignificant. According to the study, this is because aid is mostly used for consumption. Upadhyaya et al. (2007) found that foreign aid was insignificant to growth in Estenyo, the Czech Republic, Latvia, Poland, and Lithuania. In addition, Mbah and Amassoma (2014), Feeny (2005), and Mbaku (1993) found that the effect of foreign aid on growth was statistically insignificant in Nigeria, Papua NewGuinea, and Cameroon, respectively.

Focusing on interaction variables, Tang and, Bundhoo (2017) argue that foreign aid alone does not have a significant effect on growth in sub-Saharan Africa. According to the study, if foreign aid is used together with the policy index as an interaction variable, the effect is statistically significant and positive. In the study, the two-gap growth model, which suggests that foreign aid will positively affect growth through imports and investment channels, has been tested. Findings are that foreign aid is a good component that provides import and investment requirements in these countries. Girma (2015) emphasized that foreign aid affects growth negatively in Ethiopia. According to the study, the effect of the foreign aid index, which interacts with policy, on growth is positive. On the other hand, Tadesse (2011) argued that foreign aid affects growth positively in Ethiopia. However, when aid interacts with policy, this effect turns negative. According to the study, this is because the policies implemented during the sample period were weak.

In addition, Farahmand (2021), who discussed the relationship between foreign aid and growth in the context of causality/cointegration, found a cointegration relationship between variables in Afghanistan. According to the study, there is a unidirectional causality relationship from foreign aid to economic growth. Jena & Sethi (2019) suggested that there is a long-run relationship between variables in 45 SSA countries, and that there is unidirectional causality from foreign aid to economic growth. Eğri (2018) found that there is no causal relationship between foreign aid and growth in Egypt.

Focusing on the nonlinear relationship in the foreign aid growth debate, Yiew and Lau (2018) found a U-shaped relationship between growth and foreign aid in 95 developing countries. Accordingly, foreign aid affects economic growth negatively at the first stage, but positively affects it afterward. Tüzemen and Tüzemen (2015) argued that there is a non-linear relationship between foreign aid and economic growth in Turkey. Accordingly, foreign aids have an increasing and then decreasing effect on economic growth. Therefore, there is a threshold effect in foreign aid. Tiwari (2011) emphasized that the effect of aid on growth is not linear, in this context, high levels of foreign aid affect growth negatively in 28 Asian countries.

There is a large literature suggesting that the relationship between variables differs according to countries/time or different parameters. In this context, Azam and Feng (2022) investigated the effect of foreign aid on growth in 37 developing countries with different income levels. According to the study, foreign aid affects growth positively across the panel, but this effect is very limited in low-income countries, and foreign aid has a positive effect on growth in low-middle-income countries. On the other hand, foreign aid does not have a positive effect on economic growth in upper-middle-income countries. Babalola and Shittu (2020) argued that foreign aid was not effective on growth in 16 West African countries, but this relationship turned negative if institutional variables were included in the model. Mountain et al. (2018) investigated the effect of foreign aid on growth in countries with different income levels. According to the study, there is a positive relationship between foreign aid and growth in upper-middle and low-income countries, but this relationship is negative in lower-middle-income countries. Sothan (2018) found that foreign aid in Cambodia has a positive effect on growth in the short run, but this effect is negative in the long run. Rahnama et al. (2017) found that foreign aid has a positive effect on growth in high-income developing countries, but this effect is negative in low-income developing countries. Kargbo (2012) argued that foreign aid had a positive effect on economic growth in the pre-war period in Sierra Leone, but this effect was weak or meaningless during the war period. Ekanayake and Chatrna (2010) found that the effect of foreign aid on growth was mixed in 85 developing countries. According to the study, foreign aid has a positive effect on growth in Africa, but this effect is negative in the other three regions. The fact that Africa is the region that receives the most aid is decisive in these findings. If the modeling in the study is based on income levels, foreign aid affects growth negatively in low-middle-income countries and, this effect is positive in other groups. Moreira (2005) differentiated the effect of foreign aid

on growth as micro and macro findings in developing countries. According to micro findings, foreign aid has a positive effect on growth. However, macro findings were inconclusive. This is because of the micro-macro paradox. Durberry et al. (1998) found that in a large sample of developing countries, under the presence of stable macroeconomic policies, foreign aid has a positive effect on growth, albeit partially. However, these findings differ according to income level, geographical location and, aid rates.

2. Data and Method

In this study, the effect of foreign aid on growth was analyzed in the period 1994-2020 using fixed effects, random effects and, Pooled OLS methods. As a sample, 20 countries that receive the most foreign aid in the world were used. The list of these countries is in Appendix (A1). The model is as in equation (1):

$$GROW_{it} = \beta_0 + \beta_1 ODA_{it} + \beta_2 INF_{it} + \beta_3 POP_{it} + \beta_4 FDI_{it} + u_{it} \quad (1)$$

GROW represents growth and for this logarithmic form of GDP per capita (constant 2015 US\$) is used. ODA is an indicator of foreign aid and Net ODA received (% of GNI) is used. For INF, Inflation, consumer prices (annual %), for POP, Population growth -annual %-, for FDI, Foreign direct investment (net inflows % of GDP) are used. All variables were obtained from the World Bank database.

In the study, first of all, diagnostic tests were included and as a result, a resistant estimator was used. In FE and RE models, there are autocorrelation, heteroscedasticity, and cross-sectional correlation problems together, so Driscoll and Kraay estimator is used. Driscoll and Kraay's (1998) estimator developed the standard non-parametric time series covariance matrix to be resistant to all cases of spatial and periodic correlation (Tatoğlu, 2016).

The Driscoll and Kraay's standard errors of parameter estimates are obtained with the help of the square roots of the diagonal elements of the asymptotic (resistive) covariance matrix.

$$\text{Var}(\widehat{\beta}) = (x'x)^{-1} s^*_T (x'x)^{-1} \quad (2)$$

Here, s^*_T is defined as follows:

$$s^*_T = \widehat{\Omega}_0 + \left(\sum_{j=1}^{m(T)} w(j,m) [\widehat{\Omega}_j + \widehat{\Omega}'_j] \right) \quad (3)$$

$m(T)$ represents the lag length for autocorrelation. Bartlett weights expressed as $W(j,m(T))=1-j/(m(T)+1)$ ensure that s^*_T is positive definite and allow higher order lags

to take low weights in the sample autocovariance function. The $(K+1) \times (K+1)$ dimensional $\hat{\Omega}_j$ matrix is defined as follows:

$$\hat{\Omega}_j = \sum_{t=j+1}^T h_t(\hat{\beta})h_{t-j}(\hat{\beta})' \quad (4)$$

Here, there is the equation $h_1(\hat{\beta}) = \sum_{i=1}^{N(t)} h_{it}(\hat{\beta})$. The square of the t moment conditions for each unit $h_{it}(\hat{\beta})$, is calculated for N with different T. With this minor correction, Driscoll Kraay's covariance matrix estimator can also be used in unbalanced panel data models (Tatoğlu, 2016).

Another resistant estimator used in the study is Arellano, Froot, and Rogers. After the Huber, Eicker and, White estimators, studies were developed by Arellano (1987), Froot (1989) and, Rogers (1993), and estimations were also used when the assumption of the independent distribution of residues became flexible. Resistive standard errors were produced when residuals were correlated within the cluster (unit in panel data models) and uncorrelated between clusters. The variance estimator of the parameters is as in equation (5):

$$\text{Var}(\hat{\beta}) = \frac{N-1}{N-k} \frac{M}{M-1} (x'x)^{-1} (\sum_{i=1}^N x_i' u_i u_i' X_i) (x'x)^{-1} \quad (5)$$

Here M indicates the number of clusters, and N_j indicates the number of units in the clusters (Tatoğlu, 2016)

3. Empirical Results

In the study, firstly, the stationarities of the series (Appendix A2) were examined with the unit root test, and then the presence of varying variance, autocorrelation, and correlation between units was tested by using the diagnostic tests (Appendix A3). The Driscoll-Kraay estimator was used because there is heteroscedasticity, autocorrelation, and cross-sectional correlation in fixed and random effects models. Since there are heteroscedasticity and autocorrelation problems in the OLS model, the Arellona, Foot, and Rogers estimators were used. The findings are presented in Table 1.

Table 1: Analysis Results

Variables	Driscoll-Kraay Fixed Effect	Driscoll-Effect	Kraay	Random	Arellano, Froot and Rogers for Pooled OLS
ODA	-0.018876*** (0.0064629)	-0.01954***	(0.0063052)		-0.0630737*** (0.0141789)
INF	3.73e-06 (3.68e-06)	3.18e-06	(3.11e-06)		-0.0000478*** (0.000011)
POP	-0.1338571** (0.0546757)	.1345561**	(0.0610698)		-0.0052204 (0.1634243)
FDI	0.0133821*** (0.0041023)	.0127825**	(0.0052183)		-0.0133444 (0.0201111)

CONS.	7.600067*** (0.1493004)	7.606491*** (0.817866)	7.59919*** (0.4083085)
OBS.	540		

** <0.05, *** <0.01

According to the analysis findings, foreign aid has a statistically significant and negative effect on economic growth in all models. The effects of other control variables used in the study are as follows. The effect of inflation on economic growth is statistically insignificant in FE and RE models, but this effect is statistically significant and negative in OLS. The population has a statistically significant and negative effect on growth in FE and RE models but is statistically insignificant in OLS. Foreign direct investments positively affect economic growth according to FE and RE models, but it is statistically insignificant according to OLS.

Conclusion

Capital insufficiency is one of the important structural problems in developing countries. The inadequacy of domestic savings in these countries leads to the need for additional resources. One of these channels is foreign aid. Foreign aid can be an important source of economic growth when used optimally. One of the best examples of this is South Korea, which has received foreign aid for many years. In this context, foreign aid used in productive investments is expected to have a positive effect on economic growth. However, developing countries often face structural problems such as a lack of institutionalization, political or economic instability, and corruption. All these can lead to the ineffectiveness of foreign aid. In addition, the dependency of foreign aid has a negative impact on the country's economy. When interest payments are included in this, aid is expected to harm economic growth rather than benefit.

In this study, the effect of foreign aid on economic growth was investigated in the 20 countries that received the most foreign aid during the period 1994-2020. For robust results for FE and RE Driscoll-Kraay, for OLS model Arellano, Froot, and Rogers estimator are used in the study. According to the analysis findings, foreign aid increases economic growth in all models. Considering the other control variable findings, inflation is statistically insignificant according to the FE and RE models. On the other hand, population reduces economic growth, but foreign direct investment increases it. According to the OLS model findings, inflation affects economic growth negatively. The effect of population and FDI on growth is statistically insignificant.

Factors that can be effective in reducing the economic growth of foreign aid are as follows. i) corruption, ii) institutional weakness, iii) lack of control, iv) socio-economic and political instability, v) use of capital in non-productive sectors, vi) inefficiency and lack of production caused by dependence on foreign aid, vii) crowding-out effect.

Considering all these parameters, it is important that foreign aid can positively affect economic growth, primarily that institutions are transparent. In addition, aid should be

used for optimal projects, because foreign aid interest expenses exceeding the investment return rates cause foreign aid to be a burden, not a benefit to the economy.

References

- Abd el Hamid A., H. (2013). Foreign aid and economic growth in Egypt: A cointegration analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(3), 743-751.
- Adamu, P. A. (2013). The impact of foreign aid on economic growth in ECOWAS countries: A simultaneous-equation model. WIDER Working Paper, No. 2013/143.
- Adebayo, T. S., & Beton Kalmaz, D. (2020). Ongoing debate between foreign aid and economic growth in Nigeria: a wavelet analysis. *Social Science Quarterly*, 101(5), 2032-2051.
- Appiah-Konadu, P., Junior, F. S., Eric, A., & Twerefou, D. K. (2016). The effect of foreign aid on economic growth in Ghana. *African Journal of Economic Review*, 4(2), 248-261.
- Arellano, M. (1987). Practitioners' Corner: Computing robust standard errors for within-groups estimators. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 49(4), 431-434.
- Asteriou, D. (2009). Foreign aid and economic growth: New evidence from a panel data approach for five South Asian countries. *Journal of Policy Modeling*, 31(1), 155-161.
- Azam, M., & Feng, Y. (2022). Does foreign aid stimulate economic growth in developing countries? Further evidence in both aggregate and disaggregated samples. *Quality & Quantity*, 56(2), 533-556.
- Babalola, S., & Shittu, W. (2020). Foreign aid and economic growth in West Africa: Examining the roles of institutions. *International Economic Journal*, 34(3), 534-552.
- Chenery, H., & Strout, M. (1966). Foreign assistance and economic development. *The American Economic Review*, 66, 679-773.
- Conchesta, N.K.(2008). Foreign aid and economic growth: The case of Tanzania. Retrieved from <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.968.4124&rep=rep1&type=pdf>.
- Dağ, M., Kızılkaya, O., & Demez, S. (2018). Samaritan çıkmazı bağlamında dış yardımların ekonomik büyümeye etkisinin incelenmesi: Ampirik bir analiz. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17-25.
- Daniel, S. (2011). Trade openness, foreign aid and economic growth in post-liberalisation Ghana: An application of ARDL bounds test. *Journal of Economics and International Finance*, 3(3), 146-156.

- Dash, A. K. (2021). Does foreign aid influence economic growth? Evidence from South Asian countries. *Transnational Corporations Review*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/19186444.2021.1974257>.
- Driscoll JC, Kraay AC (1998) Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Rev Econ Stat*, 80, 549–560.
- Durbarray, R., Gemmell, N., & Greenaway, D. (1998). New evidence on the impact of foreign aid on economic growth. CREDIT Research Paper, No. 98/8.
- Eğri, T. (2018). Ekonomik büyüme ve dış yardımlar ilişkisi: Mısır için bir nedensellik analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 31-43.
- Ekanayake, E. M., & Chatrna, D. (2010). The effect of foreign aid on economic growth in developing countries. *Journal Of International Business And Cultural Studies*, 3, 1-13.
- Farahmand M. Akbar. (2021). The relationship between economic growth and foreign aid: The case of Afghanistan. *Journal of Economic Policy Researches*, 8(2), 141-154.
- Fasanya, I. O., & Onakoya, A. B. (2012). Does foreign aid accelerate economic growth? An empirical analysis for Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(4), 423-431.
- Fayissa, B., & El-Kaissy, M. I. (1999). Foreign aid and the economic growth of developing countries (LDCs): Further evidence. *Studies in Comparative International Development*, 34(3), 37-50.
- Feeny, Simon (2005) The impact of foreign aid on economic growth in Papua New Guinea. *Journal of Development Studies*, 41(6), 1092-1117.
- Froot, K.A. (1989). Consistent covariance matrix estimation with cross-sectional dependence and heteroskedasticity in financial data. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 24(3), 333-355.
- Girma, H. (2015). The impact of foreign aid on economic growth: Empirical evidence from Ethiopia (1974-2011) using ARDL approach. *Journal of Research in Economics and International Finance*, 4(1), 1-12.
- Golder, U., Sheikh, M., & Sultana, F. (2021). The relationship between foreign aid and economic growth: Empirical evidence from Bangladesh. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(4), 625-633.
- Görgülü, M. E. (2016). Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(5), 1292-1322.

- Irandoost, A. H. J. M., & Hatemi, A. (2005). Foreign aid and economic growth: new evidence from panel cointegration. *Journal of economic development*, 30(1), 71-80.
- Jena, N. R., & Sethi, N. (2019). Foreign aid and economic growth in sub-Saharan Africa. *African Journal of Economic and Management Studies*, 11(1), 147-168.
- Kargbo, P. M. (2012). Impact of foreign aid on economic growth in Sierra Leone: Empirical analysis. WIDER Working Paper, No. 2012/07.
- Karras, G. (2006). Foreign aid and long-run economic growth: empirical evidence for a panel of developing countries. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 18(1), 15-28.
- Kim, J. (2011). Foreign aid and economic development: The success story of South Korea. *Pacific Focus*, 26(2), 260-286.
- Kirikaleli, D., Adeshola, I., Adebayo, T. S., & Awosusi, A. A. (2021). Do foreign aid triggers economic growth in Chad? A time series analysis. *Future Business Journal*, 7(1), 1-17.
- Liew, C. Y., Mohamed, M. R., & Mzee, S. S. (2012). The impact of foreign aid on economic growth of East African countries. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 3(12), 129-188.
- Mallik, G. (2008). Foreign Aid and Economic Growth: A Cointegration Analysis of the Six Poorest African Countries. *Economic Analysis & Policy*, 38(2), 251-260.
- Mbah, S., & Amassoma, D. (2014). The linkage between foreign aid and economic growth in Nigeria. *International Journal of Economic Practices and Theories*, 4(6), 1007-1017.
- Mbaku, J. M. (1993). Foreign aid and economic growth in Cameroon. *Applied Economics*, 25(10), 1309-1314.
- Mitra, R. (2013). Foreign aid and economic growth: A cointegration test for Cambodia. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 5(2), 117-121.
- Moolio, P., & Kong, S. (2016). Foreign aid and economic growth: Panel cointegration analysis for Cambodia, Lao PDR, Myanmar, and Vietnam. *Athens Journal of Business and Economics*, 2(4), 417-428.
- Moreira, S. B. (2005). Evaluating the impact of foreign aid on economic growth: A cross-country study. *Journal of Economic Development*, 30(2), 25-48.
- Moreira, S. B. (2013). Evaluating the impact of foreign aid on economic growth: A cross-country study (1970-1998). Retrieved from https://comum.rcaap.pt/bitstream/10400.26/4462/1/15_2003_7ConfCEMAPRE_actas.pdf.

- Mustafa, M. E., Elshakh, M. M., & Ebaidalla, E. M. (2019). Does foreign aid promote economic growth in Sudan? Evidence from ARDL bounds testing analysis. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 40(3), 115-140.
- Ozekhome, H. O. (2017). Foreign aid, foreign direct investment and economic growth in ECOWAS countries: Are there diminishing returns in the aid-growth nexus. *West African Journal of Monetary and Economic Integration*, 17(1), 61-84.
- Rahnama, M., Fawaz, F., & Gittings, K. (2017). The effects of foreign aid on economic growth in developing countries. *The Journal of Developing Areas*, 51(3), 153-171.
- Rogers, W. (1993). Regression standard errors in clustered samples. *Stata Technical Bulletin*, 3(13), 1-32.
- Sahoo, K., & Sethi, N. (2013). Effect of foreign aid on economic growth and development in India: An empirical analysis. *South Asian Journal of Management*, 20(1), 114-138.
- Sothan, S. (2018). Foreign aid and economic growth: evidence from Cambodia. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 27(2), 168-183.
- Tadesse, T. (2011). Foreign aid and economic growth in Ethiopia: A cointegration analysis. *The Economic Research Guardian*, 1(2), 88-108.
- Tait, L., MA, B. S., & Chatterjee, I. (2015). Foreign aid and economic growth in Sub-Saharan Africa. Australia: University of Western Australia, Business School, Economics.
- Tang, K. B., & Bundhoo, D. (2017). Foreign aid and economic growth in developing countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Theoretical Economics Letters*, 7(5), 1473-1491.
- Tatoğlu, Ferda Y. (2016). Panel Veri Ekonometrisi, 3. Basım, İstanbul: Beta Basım.
- Tiwari, A. K. (2011). Foreign aid, FDI, economic freedom and economic growth in Asian countries. *Global Economy Journal*, 11(3), 1-26.
- Tüzemen, S., & Tüzemen, Ö. B. (2015). Dış yardımların ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 57-71.
- Ugwuegbe, S. U., Okafor, I. G., & Akarogbe, C. A. (2016). Effect of external borrowing and foreign aid on economic growth in Nigeria. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 6(4), 155-175.
- Upadhyaya, K. P., Pradhala, G., Dhakal, D., & Bhandari, R. (2007). Foreign aid, FDI and economic growth in East European countries. *Economics Bulletin*, 6(13), 1-9.
- Üçkuş, Ö., & Kendirci, B. (2012). Teoriden uygulamaya dış yardım. *Sayıştay Dergisi*, 86, 57-77.

Yiew, T. H., & Lau, E. (2018). Does foreign aid contribute to or impeded economic growth?. *Journal of International Studies*, 11(3), 21-30.

Appendix

Table A1: Countries Included in the Analysis

Ethiopia	Nigeri	Bangladesh	Indonesia	Uganda
Jordan	Sudan	Morocco	Kenya	Egypt
Congo, Dem. Rep.	India	Vietnam	Myanmar	Pakistan
Yemen	Turkiye	Iraq	Tanzania	Mozambique

Table A2: Unit Root Test Results

Variables	CIPS Unit Root Test		
	Cons.	Cons.+ Trend	First Dif.
GROW	-1.773	-1.900	-2.443***
ODA	-2.665***	-3.250***	-4.234
INF	-2.573***	-3.081***	-4.400***
POP	-3.261***	-5.218***	-4.917***
FDI	-2.326***	-2.434	-3.828***

*** indicate that the series is stationary at 99% confidence

Table A3: Diagnostic Tests Results

Test	Problem	Result (FE)	Result (RE)	Result (OLS)
Modified Wald test	Heteroscedast.	5780.91***	-	
			W0 = 16.592292***	
			W50 = 14.096003***	
Levene, Brown and Forsythe	Heteroscedast.		W10 = 16.378194***	
Breusch-Pagan				36.37***
M. Bhargava et al. D.W	Autocorrelation	.13888225	.13888225	
Baltagi-Wu LBI	Autocorrelation	.28639396	.28639396	
Wooldridge test				29.597***
Pesaran	CSD	42.226***	42.141***	

Friedman	CSD	319.183***	319.095***
Frees	CSD	10.910***	10.881***

*** <0.01

VERGİ AFLARI VERGİ GELİRLERİNİ ARTIRIYOR MU? TÜRKİYE İÇİN MÜDAHALE
ANALİZİNDEN BULGULAR

Does Tax Amnesties Raise Tax Revenues? Evidence from Intervention Analysis for Turkey

Atıf / Citation

Karagöz, K. (2022). "TVergi Afları Vergi Gelirlerini Artırıyor Mu? Türkiye İçin Müdahale Analizinden Bulgular". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 37-56.

Kadir KARAGÖZ

Doç. Dr.
Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
İİBF,
Ekonometri Bölümü,
Manisa/Türkiye
kadir.karagoz@cbu.edu.tr
Orcid ID:0000-0002-4436-9235

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type: Research Article

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Vergi Afları Vergi Gelirlerini Artırıyor Mu? Türkiye İçin Müdahale Analizinden Bulgular

Özet

Geçmiş çok eskilere dayanmakla birlikte, özellikle son 50 yılda tüm dünyada sıklıkla başvurulan vergi affı olgusu politik ve ekonomik açıdan yoğun tartışmalara konu olmaktadır. Vergi affının temel politik motivasyonunu seçmen tercihlerini etkilemek oluştururken, başlıca ekonomik gerekçesi ise vergi gelirlerini artırmaktır. Bir asra yaklaşan cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye’de de değişik kapsamlarda çok sayıda vergi affı yürürlüğe girmiştir. Bu af uygulamalarının 1994 sonrası dönemde vergi gelirleri üzerinde beklenen yükseltici etkiyi sağlayıp sağlamadığının araştırıldığı bu çalışmada, müdahale analizinden elde edilen bulgular söz konusu pozitif etkinin ortaya çıkmadığına işaret etmektedir. Ancak bu sonuç, vergi aflarının etkili olmamasından ziyade sık uygulanan aflar nedeniyle etkinin ayrıştırılamamasından kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Affı, Vergi Geliri, Müdahale Analizi

JEL kodları: E62, E65, H20, K34

Abstract

Although its history dates back to ancient times, the tax amnesty phenomenon, which has been frequently applied all over the world, especially in the last 50 years, has been the subject of intense political and economic debates. While the main political motivation of tax amnesty is to affect voter preferences, its main economic justification is to increase tax revenues. Throughout the history of the republic, which is approaching a century, many tax amnesties in different extents have been put into effect in Turkey. In this study, in which it was investigated whether these amnesty practices provided the expected enhancer effect on tax revenues in the post-1994 period, the findings obtained from the intervention analysis indicate that the said positive effect did not occur. However, it seems as if this result stemmed from the fact that the effect cannot be decomposed due to frequently applied amnesties, rather than the fact that tax amnesties are ineffective.

Keywords: Tax Amnesty, Tax Revenue, Intervention Analysis

JEL codes: E62, E65, H20, K34

Giriş

Çok eski çağlardan bu yana yönetimler, toplumun ortak kullanımına yönelik hizmetlerin finansmanını karşılamak amacıyla aynî veya nakdî biçimde bir bedel tahsil etmişlerdir. Bazı toplumlarda dönem dönem görülen zorunlu çalışma uygulamaları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Günümüzde “vergi” olarak adlandırılan bu bedel daha formel biçimde “devletin kamu giderlerini karşılamak için toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerden iktisadî güçlerine göre karşılıksız ve zorunlu olarak kamuya aktardığı ekonomik birim veya değer” (Pehlivan, 1998) şeklinde tanımlanabilir.

Verginin meşruiyeti ve gereği konusunda, yukarıdaki tanımda da izleri bulunabilecek, iki yaklaşım öne çıkmaktadır: yararlanma ve iktidar teorileri (Kayan, 2000; Yolal, 2017). Yararlanma teorisine göre, başta savunma, ulaşım, eğitim, sağlık gibi alanlar başta olmak üzere kamunun ortak kullanımına sunulan hizmetlerin finansmanı için yine kamunun maddi desteği gerekmektedir. Çünkü devlet/hükümetin bu denli büyük bir yükümlülüğü karşılıksız olarak üstlenmesi neredeyse hiçbir zaman mümkün değildir. Bu nedenle sözkonusu hizmetlerin maliyeti kısmen veya tamamen bu hizmetlerden yararlananlara yüklenmektedir. Diğer taraftan vergi bir iktidar ve hükümlanlık göstergesidir. Devletin tebaası üzerindeki hakimiyetinin bir nişanesi olarak vergi toplama hakkı çok eski toplumlardan beri tanınmaktadır. Kısacası ister ilkel ister gelişmiş, ister monarşik ister cumhuriyet olsun tüm toplumlarda vergi kamu maliyesinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar verginin temel işlevi kamu hizmetlerinin finansmanı olsa da zaman içinde verginin sosyal adaletin sağlanması, yatırım ve tasarrufların teşvik edilmesi, ekonomik ve siyasî amaçlarla vergi politikalarının kullanılması gibi farklı fonksiyonlarının da ortaya çıktığı görülmektedir (Yolal, 2017).

Devletle halk arasındaki etkileşimin en önemli noktalarından biri olan vergi olgusu, değişik yönleriyle geçmişten bugüne birçok tartışma ve hatta çatışmaya yol açmıştır (Adams, 2001). Vergi konusu etrafında gelişen tartışmaların önemli bir kısmını da vergi afları oluşturmaktadır. Tarihsel olarak vergi kavramının kendisi kadar gerilere uzanan vergi afları ister malî ister siyasî sebeplerden kaynaklansınlar, toplumun bir kesimi tarafından memnuniyetle karşılanırken diğer bir kesimin ise olumsuz tepkisine hedef olmaktadır. Tartışmaların temelinde affın vergi adaleti, vergiye uyum ve vergiden kaçınma davranışı üzerindeki etkileri yatmaktadır. Bu bakımdan, özellikle son yüzyılda birçok ülkede bir maliye politikası enstrümanı olarak başvurulan vergi aflarının çok boyutlu etkilerinin derinlemesine araştırılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda, afların kamu maliyesine etkilerini belirlemeye yönelik ampirik araştırmaların konunun daha sağlıklı bir şekilde tartışılmasına önemli bir destek sağlaması beklenebilir.

Cumhuriyet tarihi boyunca birçok vergi affının yürürlüğe girdiği Türkiye’de de afların gelir ve vergi ahlâkı açısından etkileri gerek ekonomik gerekse siyasî açıdan teorik düzlemde yoğun tartışmalara neden olmuştur. Ancak konunun ampirik açıdan yeterince incelendiğini söylemek zordur. Son yıllarda yürütülen az sayıdaki ampirik analizde konunun ele alınışında teknik olarak bazı eksikliklerin gözlenmesi hâlihazırda

çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmanın öncekilerden üç temel noktada ayrıştığı söylenebilir: i. Önceki çalışmalar yıllık verilere dayanırken bu çalışmada daha yüksek frekanslı (aylık) veriler kullanılmıştır. Böylelikle daha zengin bir veri seti kullanarak afların etkisini daha sağlıklı bir şekilde belirleme imkânı elde edilmiş olmaktadır. ii. Çok-değişkenli ekonometrik modellerin kullanıldığı önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada tek değişkenli zaman serisi modeline dayalı bir yaklaşım izlenmiştir. Bu şekilde olası bir spesifikasyon hatasının yol açacağı çıkarsama hatalarının etkisini bir ölçüde azaltmak mümkün olacaktır. iii. Mevcut çalışmalar incelendiğinde nitel bir etki belirten vergi aflarının etkisinin kukla değişken yoluyla ifade edilmesinde hatalı bir yaklaşım izlendiği gözlenmiştir. Bu çalışmada, aylık veri kullanmanın sağladığı imkândan yararlanılarak daha doğru bir modellemeye başvurulduğu söylenebilir.

1. Vergi Affi: Teorik Arkaplan

Vergi affi olgusu tartışmalı bir konu olagelmıştır. Vergi affını savunanlar affın, bir sebeple zamanında tahsil edilememiş vergi alacaklarının ödenmesini kolaylaştırarak ve teşvik ederek kamu gelirlerinin artmasına hizmet edeceğini öne sürmektedirler. Bunun dışında yönetim maliyetlerinde ve yargı yükünde azalma, af sonrası devreye girecek güçlü vergi uygulamaları sayesinde gönüllü vergi uyumunda gelişme sağlanması da mümkündür (Savaşan, 2006).

Buna karşılık vergi affının aleyhinde güçlü argümanlar da mevcuttur. Bu görüşü savunanlara göre afların vergi gelirleri üzerinde olumlu etkisi ya yoktur ya da kısa dönemli ve küçük ölçeklidir. Dahası, aflar vergisini zamanında ödeyen dürüst mükelleflerde güvensizliğe ve bir ölçüde vergiden kaçınmaya (tax evasion) neden olacaktır. Bu durum orta ve uzun dönemde, affın kısa dönemde sağlayacağı olumlu katkıyı da aşabilecek bir olumsuzluğa neden olabilme potansiyeline sahiptir. Özellikle vergi affına ekonomik veya siyasî sebeplerle bir maliye politikası aracı olarak sık sık başvurulması hem vergiden kaçınmayı alışkanlık hâline getirmiş olan hem de dürüst mükelleflerde af beklentisini yüksek tutarak vergiden kaçınmayı teşvik edebilecektir. Bu nedendir ki, teorik araştırmaların geçmişine bakıldığında vergi affı ve vergiden kaçınma konularındaki araştırmaların paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Vergiden kaçınan mükellef gelecekte bir vergi affının gerçekleşeceği bilgisine sahip olduğunda veya af beklentisi taşıdığı anda vergiden kaçınma düzeyini düşürmeyecektir (Malik ve Schwab, 1991).

Vergi affından gelir artırıcı etkinin ortaya çıkmamasının teorik olarak çeşitli nedenleri olabilir: i. Aftan yararlanması beklenen mükellef sayısının veya hedeflenen tahsilatın toplam içinde çok düşük bir paya sahip olması, ii. Afla sağlanan ödeme kolaylığının vergi borcunu ödemeyi teşvik edici düzeyde olmaması, iii. Af kapsamında yapılandırılan/taksitlendirilen vergi borcunun tümüyle ödenmemesi.

Bir vergi affının uygulamaya koyulmasının arkasında bir veya birkaç neden bulunabilir. Af hükümetin isteğiyle meclis tarafından çıkarılmaktadır ve nihayetinde siyasî bir

karardır. Hükümetlerin siyasî (yaklaşan seçimler öncesi seçmenin gönlünü kazanmak gibi) ve/veya ekonomik (yaşanan bir krizin etkisini hafifletmek gibi) mülhazalarla vergi affına başvurdukları sıkça görülmektedir. Bunlar dışında çeşitli mali ve sosyal nedenlerden de söz edilebilir. ABD’de eyalet düzeyinde veriler kullanılarak, vergi aflarına başvurulmasının arkasında yatan en önemli itici faktörleri belirlemek amacıyla yürütölen iki çalışmada farklı sonuçlar bulunmuştur. Le Borgne (2005), 1977 – 1998 dönemi için vergi aflarının ekonomik ve politik belirleyicileri üzerine yaptığı çalışmada seçim dönemlerinde vergi affı çıkma olasılığının arttığını bulurken, Bayer vd. (2014) 1981 – 2011 yılları arasını dikkat aldıkları araştırmada temel faktörlerin hükümetlerin mali ihtiyaçları ve mükelleflerin af beklentisi olduğunu ortaya koymuştur. Benzer amaçla, Ekinci vd. (2019) Türkiye’de 1987 – 2018 arasında çıkarılan afları incelemişler, genel seçimlerin etkisinin anlamlı, yerel seçimler ve ekonomik-mali krizlerden doğan gerekçelerin etkisinin ise anlamsız olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

2. Dünyada ve Türkiye’de Vergi Afları

1798 yılında Mısır’da keşfedilen ünlü Rosetta Taşı’ndan anlaşıldığına göre, Mısır’ın Yunan egemenliği altında bulunduğu M.Ö. 200 yılı dolaylarında patlak veren iç savaşta tansiyonu düşürmek ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla, kral V. Ptolemy (Epiphanes) bir ferman çıkararak diğere bazı cezalarla birlikte vergi borcu olanlara verilen hapis cezalarını da bağışlamıştır. Ayrıca tapınakların ekinlerinden ve bağlarından elde ettikleri gelirlere vergi muafiyeti getirilmiştir (Adams, 1993). Bu olay, tarihte bilinen ilk vergi affı olarak kabul edilmektedir.

Vergi afları tüm dünyada yaygın olarak başvuruölen bir maliye politikası aracıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede çeşitli sıklıklarla vergi affı yoluna gidilmiştir. ABD’de birçok eyalette ve federal düzeyde özellikle 1980’lerden itibaren; İtalya ve Fransa’da, geçmiş 19. yüzyıla kadar gitmekle birlikte özellikle 1950’lerden itibaren; İsviçre’de 1940’lardan itibaren; İrlanda, Belçika, Almanya ve Avusturya’da 1980’lerden bu yana vergi afları uygulanmıştır. Bunlardan başka, bazılarında sık bazılarında seyrek olmak üzere, Hindistan, Filipinler, Pakistan, Malezya, Endonezya, Brezilya, Şili, Arjantin, Kolombiya gibi gelişmekte olan ülkelerde de vergi aflarına başvurulmuştur (Uchitelle, 1989; Dönmez, 1990).

Türkiye’de ilk vergi affı uygulaması, “yol vergisi” mükellefiyeti ile ilişkili olarak kesilen cezaların affına dair 1906 yılında çıkarılan padişah iradesidir (Dönmez, 1990). Cumhuriyet tarihi içinde ise 1924 yılında yürürlüğe giren ilk af kanunundan bu yana yaklaşık 40 defa vergi affı olarak değerlendirilebilecek uygulama gerçekleşmiştir. Affa başvurulmayan en uzun dönem 1947 – 1960 arasında yaşanırken, bazı yıllar birden fazla af kanununun yayınlandığı görölmektedir. Af kanunları ve tarihleri incelendiğinde daha çok malî, ekonomik ve siyasî gerekçelerin öne çıktığı söylenebilir. Zaman içinde af kanunlarının başlıklarında da bir değışim gözlenmektedir. İlk kanunlarda “terkin, tasfiye,

af” sözcüklerine yer verilirken son dönemde çıkan af kanunlarının “varlık barışı, alacakların yeniden yapılandırılması” şeklinde ifadeler içerdiği görülmektedir¹.

Tablo 1: Türkiye’de 1994 – 2019 Döneminde Yürürlüğe Giren Vergi Afları

Tarih	Kanun / Tebliğ
05.09.1997	400 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
22.07.1998	4369 Sayılı Yasa
06.02.2001	414 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
07.03.2002	4746 Sayılı Yasa ile Emlak Vergisi ile İlgili Af Düzenlemesi
27.02.2003	4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu
22.11.2008	5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun
13.02.2011	6111 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun
10.09.2014	6552 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun
19.08.2016	6736 sayılı Bazı Alacakların Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
18.05.2017	7020 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun
11.05.2018	7143 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun

Çıkarılan af kanunları kapsamında yapılan tahsilatların toplam değerlerine bakıldığında aslında bu yolla önemli miktarda gelir elde edildiği söylenebilir. Tablo 2’de verilen değerlere göre son beş af kanunu ile 31.07.2022 itibariyle toplamda yaklaşık olarak 180 milyar TL tutarında çeşitli türlerde vergi borcu/kamu alacağı tahsil edilmiştir. Bunun 2021 toplam vergi gelirlerinin %15,41’ine denk geldiği görülmektedir². Diğer faktörler bir yana, her bir af kanununun kapsamı ve konusu aynı olmadığından tahsilat miktarları da farklılık gösterebilmektedir.

Tablo 2: Son Yıllardaki Aflar Kapsamında Gerçekleşen Tahsilat (31.07.2022 itibariyle, milyon TL)

Yayın tarihi	Kanun No.	Toplam tahsilat	2021 yılı vergi gelirlerine oran (%)
19.08.2016	6736	44.642	3,83
18.05.2017	7020	5.994	0,51
11.05.2018	7143	27.795	2,39
17.11.2020	7256	27.464	2,36
09.06.2021	7326	73.589	6,32
Toplam		179.484	15,41

¹ Bu değişimde, dildeki evrilmeden ziyade “vergi affı” ifadesinin zihinlerde oluşturabileceği olumsuz imalardan kaçınma gayretinin etkili olduğu söylenebilir.

² Son yıllardaki vergi aflarının öngördüğü ödeme süresi 36 aya kadar uzadığı için tahsilat miktarının hangi yılın vergi gelirlerine oranlanması gerektiği açık değildir. Bu nedenle son tamamlanmış mali yıl olan 2021 yılı seçilmiştir. Enflasyon oranı dikkate alındığında reel tahsilat miktarı ve buna bağlı olarak vergi gelirlerine oranın daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Kaynak: Muhasebat ve Mali Kontrol Genel M¼d¼rl¼ę¼ verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

3. Ampirik Literat¼r

1980'lerden bu yana vergi aflarının d¼nya genelinde yaygınlık g¼stermesi ile birlikte afların vergi gelirlerine etkisini gerek teorik gerekse ampirik açıdan ele alan çalışmaların da çoğaldığı g¼zlenmektedir. Ancak mevcut ampirik çalışmaların ¼nemli bir kısmı ABD için eyalet d¼zeyinde y¼r¼t¼len araştırmalardan oluşmakta (birçokları arasında bkz. Fisher vd., 1989; Alm ve Beck, 1991; Alm vd., 1990; Dubin vd., 1992; Alm ve Beck, 1993; Luitel ve Sobel, 2007), bunlar dışında Hindistan (Das Gupta vd., 1995), İşpanya (Lopez-Laborda ve Rodrigo, 2003), Rusya (Alm vd., 2009), Kenya (Kilonzo, 2012), Arjantin (Sanchez Villalba, 2017), Nijerya (Oladele vd., 2021), Endonezya (Hajawiyah vd., 2021) ve T¼rkiye gibi az sayıda diğer ¼lkeler için y¼r¼t¼lm¼ř çalışmalara da rastlanmaktadır.

Alm ve Beck (1991) 1982-1988 yıllarında 28 ABD eyaletinde vergi aflarının etkilerini inceledikleri çalışmalarında, vergi ¼demeye zorlayıcı uygulamalar ile desteklenen vergi aflarının, vergi afları sebebiyle oluşan vergi gelirlerini artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Alm vd. (2009) Rusya ¼rneęinde vergi aflarının vergi gelirlerine etkisi araştırmışlar ve afların gelir etkisinin kısa ve uzun d¼nemde oldukça zayıf olduğunu belirlemişlerdir. Bu durum afların bir politika aracı olarak kullanışlılığını tartışmalı hale getirmektedir. Buna karşılık Fox ve Murray (2011), panel veri analizi yoluyla ABD de Alaska eyaleti hariç diğer eyaletlerde vergi aflarının vergi gelirleri ¼zerindeki etkisini incelemişler ve afların ilk başta hem vergi gelirleri hem de vergi beyanı oranı ¼zerinde olumlu bir etki yarattığı, ancak sonraki vergi aflarında uygulanan afların etkilerinin giderek azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Kahraman ve Yalaman (2021) ise y¼r¼tt¼kleri analiz sonucunda T¼rkiye'de afların dolaysız vergi hasılatını pozitif etkilediğini, dolaylı vergi gelirleri ¼zerinde ise etkide bulunmadığına belirtmektedir.

T¼rkiye'de vergi aflarına ilişkin ampirik literat¼rde konunun temelde iki d¼zeyde ele alındığı g¼r¼lmektedir. oğunluğu oluşturan birinci grupta, anket verilerine dayalı olarak vergi aflarının vergi uyumuna (tax compliance) etkisi araştırılmaktadır. Çelikkaya ve G¼rb¼z (2006) Eskişehir; iek (2006) İşstanbul; Erol vd. (2009) Diyarbakır; İpek ve Kaynar (2009) Çanakkale; etin (2007), Kovancılar ve Demirdizen (2010) ve Gerger (2012) Manisa; Altuğ vd. (2010) İşstanbul; Mutlu ve Taşçı (2013) Malatya; Organ ve Yegen (2013) Adana; Yardımcıoğlu vd. (2014) Kahramanmaraş; Atçeken vd. (2018) Kocaeli ¼rneęinde; Tuay ve G¼ven (2007), iek vd. (2008), İpek vd. (2012) farklı b¼lgeler veya bir grup il için y¼r¼tt¼kleri çalışmalarında, vergi affı ile vergi uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmalarda elde edilen ortak bulgu, m¼kelleflerin ¼zellikle sıklıkla başvurulduğunda, vergi aflarının vergi ¼deme isteğini olumsuz etkilediğini d¼ř¼nd¼ę¼n¼ ortaya koymaktadır. Adı geçen çalışmaların vardıkları bu bulgu, halihazırdaki çalışmada y¼r¼t¼len analizden elde edilen bulgulara da ışık tutacak niteliktedir.

Türkiye’de vergi aflarının uzun geçmişi olsa da afların vergi gelirlerine etkisi konusunda yürütülmüş az sayıda ampirik çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı mikro verilere dayalı istatistiksel araştırmalardan oluşmaktadır (bkz. Berksoy ve Kırççek, 2018). Konuyu makroekonometrik yöntemlerle araştıran çalışmaların nispeten yakın tarihli ve az sayıda oldukları göze çarpmaktadır³.

Bu konuda makro düzeyli verilere dayalı olarak yürütülen çalışmaların bir kısmında VAR analizi kullanılmıştır. Bu gruptaki ilk çalışmalardan birinde Kaya (2014) yapısal VAR (SVAR) yöntemiyle afların vergi gelirleri ile ilişkisini araştırmıştır. Etki – tepki fonksiyonu ve öntahmin hata varyansı ayrıştırması analizlerinden elde edilen bulgular afların vergi gelirlerine etkisinin zayıf olduğunu, öyle ki seçim dönemlerinin etkisinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Bozdoğan ve Şimşek (2018) ise yine yıllık verilerle 1980 – 2014 döneminde vergi aflarının vergi gelirlerine etkisini VAR modeli yaklaşımıyla incelemişlerdir. Etki-tepki fonksiyonu afların vergi gelirleri üzerinde kısa dönemli olarak pozitif etkide bulunduğunu, öntahmin hata varyansı ayrıştırması analizi de afların vergi gelirlerindeki değişimin çok küçük bir kısmını açıklayabildiğini göstermektedir. Her iki analizin ortak sonucu, vergi aflarının beklenen vergi geliri artışını sağlamak konusunda uygun bir araç olmaktan uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Gözen (2018), yine bir VAR modeli çerçevesinde 1980 – 2016 arasındaki afların vergi gelirlerine etkisini araştırmış, afların vergi gelirleri üzerinde zayıf kabul edilebilecek bir etkiye sahip olduğu bilgisine ulaşmıştır. Daha yakın tarihli bir çalışmada ise Kahraman ve Yalaman (2021) daha geniş bir dönemde (1950 – 2017) çıkarılan vergi aflarının vergi ahlakı, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımı, dolaylı ve dolaysız vergi hasılatı üzerindeki etkilerini iki değişkenli VAR modeli yaklaşımıyla incelemişler, etki-tepki analizi bulgularına göre vergi aflarının vergi ahlakı, kayıt dışı ekonomi ve dolaylı vergi hasılatı üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğunu, gelir dağılımındaki adaletsizliği ve dolaysız vergi hasılatını artırıcı bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir.

Diğer bir grup çalışmada ise vergi gelirleri ile aflar arasındaki etkileşim çok değişkenli doğrusal regresyon modeli yardımıyla araştırılmıştır. GSYH ve enflasyon gibi kontrol değişkenleri de modelde yer almaktadır. Bu tür çalışmalardan birinde Kara (2014), 1985 – 2010 dönemi için yürüttüğü analizde vergi aflarının vergi gelirlerine etkisini çok değişkenli regresyon yaklaşımıyla araştırmış, 1988 yılındaki af uygulamasının kısa dönemli pozitif etkisi dışında diğer af kanunlarının vergi gelirlerini anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Akbelen vd. (2018), 1994 – 2016 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanarak iki farklı doğrusal regresyon modeliyle GSYH, enflasyon ve vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. İlk modelde değişkenlerin düzey değerleri, ikinci modelde ise değişimleri arasındaki ilişki dikkate alınmıştır. Bu bakımdan, çalışmada açıkça belirtilmemiş olsa da ilk modelin uzun dönem, ikinci modelin ise kısa dönem ilişkisini yansıttığı söylenebilir. Her iki modelin tahmininden elde edilen bulgular vergi aflarının vergi hasılatı üzerinde istatistiksel olarak

---

³ Türkiye’de vergi aflarıyla ilgili olarak yürütülmüş olan ampirik çalışmalara dair bir değerlendirme için bkz. Yurdadoğ ve Coşkun-Karaca (2017).

anlamalı bir etkide bulunmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, çalışmada değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin araştırılmaması ve serilerin yapılarına ilişkin bilgilerin verilmemiş olması nedeniyle analiz sonuçlarına temkinle yaklaşmakta yarar vardır. Şanver (2018) de regresyon analizini kullandığı araştırmasında açıklayıcı değişken olarak 1981-2017 arasında uygulanan 14 af dönemi için oluşturulan kukla değişkenlerin yanı sıra GSYH'ye de yer vermiş, analiz sonucunda afların anlamsız, GSYH'nin ise anlamlı etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Vergi aflarının beklenen vergi hasılatı artışını sağlayıp sağlayamadığını belirlemek için ekonometrik yöntemler dışında da kullanılabilir araçlar vardır. Bu tür bir çalışmada Güler (2020), olay (event) analizi yöntemiyle 2010 sonrası dönemde Türkiye'de çıkarılan vergi aflarının 6 ve 12 aylık pencereler itibarıyla vergi gelirleri üzerindeki (anormal) etkisini incelemiş ve herhangi bir anormal etkinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

4. Ampirik Analiz

Literatürde vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda ağırlıklı olarak çok değişkenli regresyon analizi kullanılmaktadır. Afların vergi gelirlerine etkisini araştırmak amacıyla müdahale analizine başvuran az sayıda çalışmalardan birinde Alm ve Beck (1993), Colorado'da 1985 yılında uygulanan vergi affının vergi gelirlerine etkisini üç farklı müdahale etkisi kalıbına göre araştırmış, anlamlı bir etkinin varlığını destekleyen herhangi bir kanıta ulaşamamışlardır. İzleyen alt bölümlerde önce müdahale analizinin işleyişi hakkında genel bilgi verilmekte, daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda kurulan model ve bulgular sunulmaktadır.

4.1. Yöntem ve Model

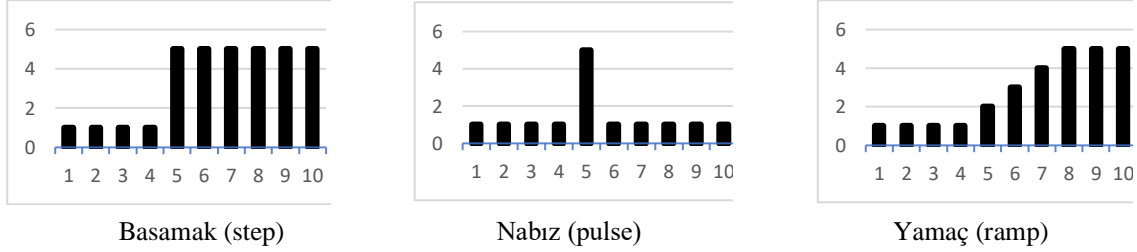
Çok-değişkenli ARIMA (MARIMA), kesintili (interrupted) zaman serisi modeli olarak da adlandırılan "müdahale analizi" (intervention analysis) yaklaşımı Box ve Tiao (1975) tarafından ortaya atılmış, zaman içinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Yaklaşımın temeli ARIMA modellemesine dayanmaktadır. Genel bir ARMA(p,q) müdahale modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$Y_t = a_0 + A(L)Y_t + \gamma D_t + B(L)\varepsilon_t$$

Burada $A(L)$ ve $B(L)$ sırasıyla AR ve MA boyutuna ilişkin polinomlar, D_t ise müdahale kalıbına uygun olarak oluşturulan kukla değişkendir. Duruma göre modele uygun trend terimleri de eklenebilir.

Müdahale analizinde sözkonusu müdahalenin belirli bir zaman serisine etkisi basamak (step), nabız atışı (pulse) veya yamaç (ramp) biçiminde kendini gösterebilir. Şekil 1'de bu üç tür müdahale etkisi temsili olarak gösterilmiştir. Tabii ki, müdahalenin yol açacağı etki burada gösterildiği şekilde yukarı yönlü olabileceği gibi olgunun doğasına bağlı olarak ters yönde de olabilir. Ayrıca, bir müdahalenin Y_t değişkeni üzerindeki etkisi eşzamanlı olabileceği gibi belirli bir gecikmeden sonra da ortaya çıkabilir (Enders, 2015). Uygulanan vergi afları alacakların taksitlendirilerek ödenmesi esasına dayandığından, etkisinin kanunun yayınlanmasıyla başlayan ödeme tarihinin

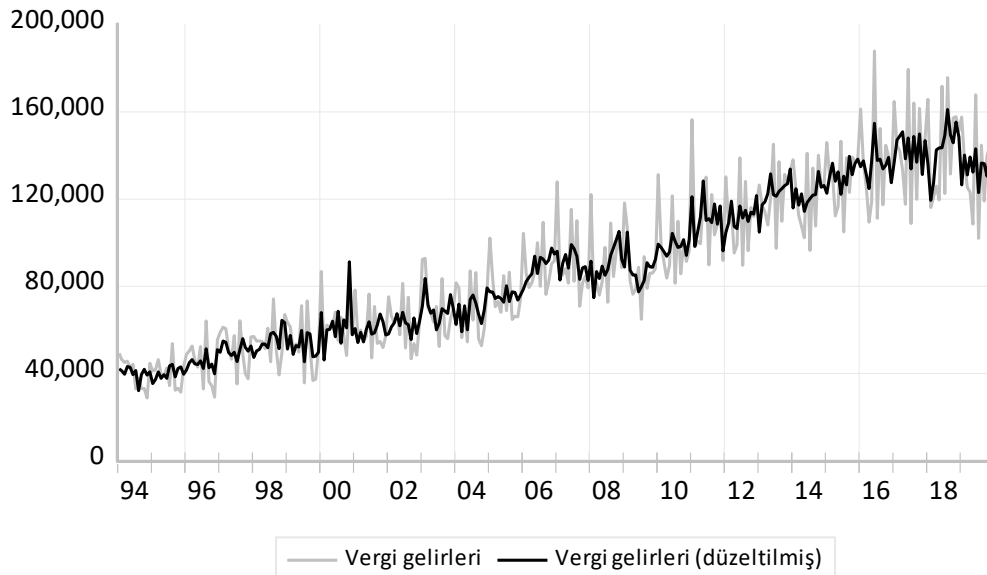
başlangıcından itibaren ortaya çıkararak taksitlendirme dönemi boyunca varlığını sürdürmesi, bundan dolayı da eşzamanlı ve basamak şeklinde olması beklenmektedir. Nitekim sonraki alt bölümde müdahale etkisini temsil eden kukla değişken de bu esasa göre oluşturulmuştur.

Şekil 1: Üç Farklı Müdahale Etkisi Biçimi.

4.2. Veri, Değişkenler ve Model

ARIMA modelinin doğasına uygun olarak analizde toplam vergi gelirlerinden oluşan tek bir nicel değişken kullanılmıştır. Vergi gelirlerine ilişkin 1994 Ocak – 2019 Aralık dönemini kapsayan 312 aylık veriler Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde sunulan elektronik verilerden derlenmiştir. 2020 Mart ayından itibaren Türkiye'de etkisini göstermeye başlayan Covid-19 pandemisinin bozucu etkisi nedeniyle 2019 Aralık sonrası dönem örnekleme dâhil edilmemiştir. Nominal değerlerden oluşan veriler TCMB-EVDS'den elde edilen 2003 yılı bazlı TÜFE değerleri kullanılarak reel hale getirilmiştir, oynaklığı bir ölçüde azaltmak için de logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Mali takvime bağlı olarak mevsimsellik sergileyen seri değerleri, modellemeyi kolaylaştırmak amacıyla Tramo-Seats yöntemiyle mevsim etkisinden arındırılmıştır.

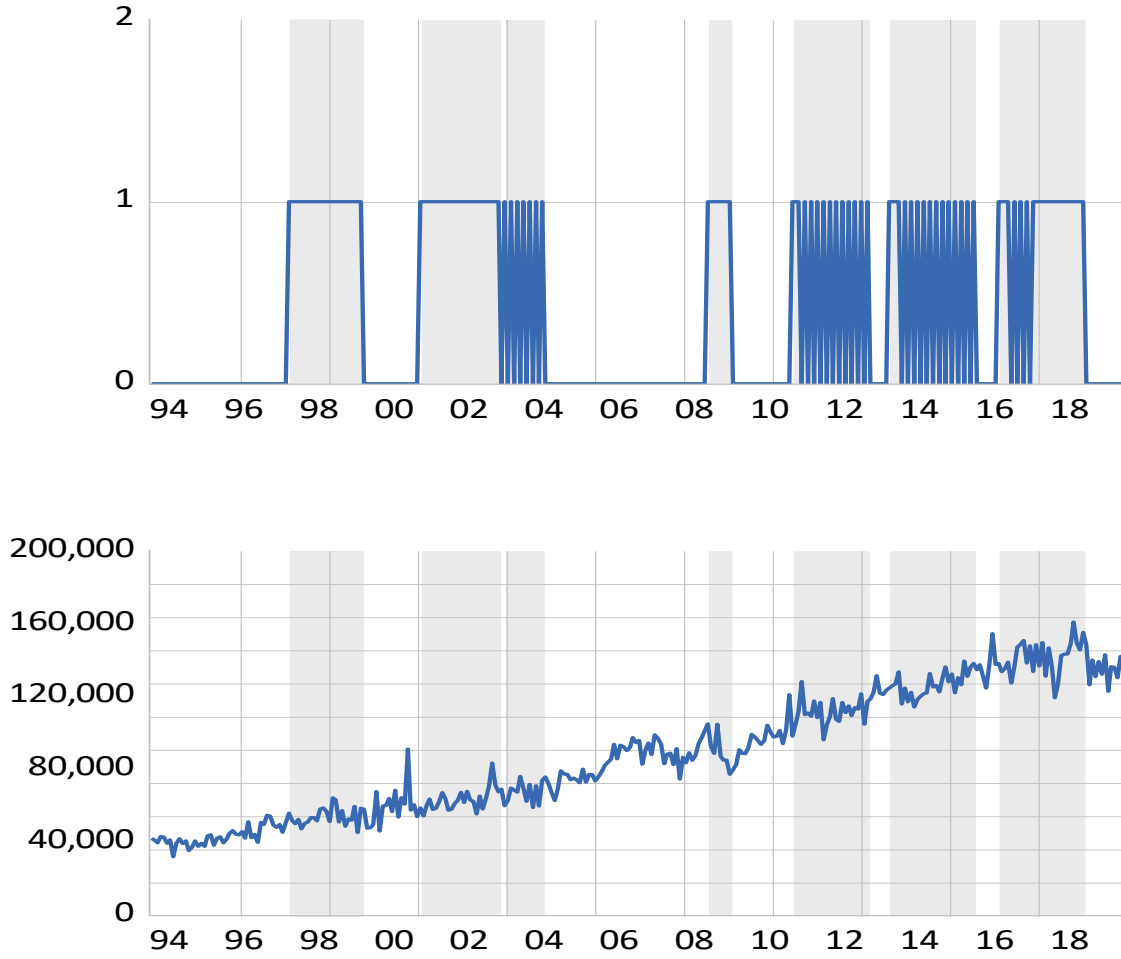
Şekil 2: Mevsim Etkisinden Arındırılmamış ve Arındırılmış (Düzeltilmiş) Vergi Gelirleri.

Ekonometrik modellerde nitel faktörleri sayısallaştırarak bağımlı değişken üzerindeki etkilerini dikkate alabilmek amacıyla kukla (yapay) değişkenlere başvurulmaktadır. Vergi affının vergi gelirlerine etkisini belirlemek için de yapılması gereken, affın yürürlükte olduğu dönemlerde 1, diğer dönemlerde 0 değerini alan bir kukla değişken oluřturma⁴. Analizlerini yıllık verilerle yürüten Kaya (2014), Kara (2014), Akbelen vd. (2018), Bozdoğan ve Şimşek (2018) vergi affının etkisini belirlemek için vergi affının yürürlüğe girdiği yıl için 1 diğer yıllar için 0 değerini alacak şekilde bir kukla değişken oluşturmuşlardır. Bu yaklaşımın nabız (pulse) türü tepkiler için uygun olduğu düşünülebilir. Oysa, 400 nolu tebliğ ve 4369 nolu kanunla uygulanan aflarda ödeme dönemi ardışık olarak 12 aya varan bir süreyi kapsarken daha sonraki af uygulamalarında taksitlendirilen ödemeler af kanununun yürürlüğe girmesini takip eden ayda başlamakta ve genellikle 18 ay sürmektedir. Ödemeler birer ay atlamalı olarak yapıldığından bu süre toplamda 36 aylık uzun bir dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla aftan kaynaklanan ilave vergi tahsilatı gelirlerinin etkisi de taksitlendirme sürecine yayılmış olmaktadır⁵. Buna göre, kukla değişken oluştururken bu ödeme planını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, her bir af kanunu ile belirlenen ödeme planı doğrultusunda ödeme yapılan aylar için 1, diğer aylar için 0 değerini alacak şekilde bir kukla değişken oluşturulmuştur. Doğal olarak bu durum, özellikle 2010'dan sonra birbiri ardına yürürlüğe koyulan afların etkisinin kaçınılmaz biçimde iç içe geçmesine neden olmaktadır.

---

⁴ Yürürlüğe giren her bir af kanunu için ayrı bir kukla değişken de oluşturulabilir (bkz. Şanver 2018). Ancak modeli karmaşık hale getireceği ve serbestlik derecesini düşüreceği için bunun yerine tüm af dönemlerini kapsayacak şekilde bir tek kukla değişken oluşturulmuştur.

⁵ Bu bakımdan kukla değişkenlerle vergi aflarının yürürlüğe girişini izleyen yıllık dönemdeki etkilerini dikkate alan Şanver'in (2018) daha isabetli bir yöntem izlediği söylenebilir.

Şekil 3: Vergi Affı Kukla Değişkeni (Üstte) ve Vergi Gelirlerinin (Altta) Zaman İçindeki Seyri.

4.3. Bulgular ve Tartışma

Bir zaman serisinin ARMA(p,q) şeklinde modellenebilmesi için öncelikle durağanlık seviyesinin belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca müdahalenin etkisinin araştırıldığı değişkenin birim-kök içermesi müdahale etkisinin biçimine de tesir edebilmektedir (Enders, 2015). Bu amaçla, mevsim etkisinden arındırılmış reel vergi gelirleri serisi (LRVG) öncelikle Said ve Dickey (1984) tarafından önerilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Kwiatkowski vd. (1991) tarafından geliştirilen KPSS testlerine tâbi tutulmuştur. Her iki birim-kök testinden elde edilen sonuçlara göre vergi gelirlerinin düzey değerleri zaman içinde durağan olmayan bir seyir izlemektedir (Tablo 3). Ancak bu durağan-dışılığın Şekil 2’de de bariz olarak gözlenebilen deterministik doğrusal trendden kaynaklandığı görülmektedir. Bu tesbitten hareketle denkleme trend terimi eklendiğinde, ADF testine göre seri düzey değerleri itibariyle durağan hale gelirken KPSS testi hâlâ durağan-dışı davranışa işaret etmektedir. Bu durumun trenddeki kırılmadan kaynaklanabileceği düşüncesiyle sabit terim ve/veya trendde tek kırılmayı dikkate alan Perron (1989) testine başvurulmuş ve ADF testini destekleyen bir sonuca varılmıştır.

Buna göre *LRVG* serisinin deterministik trend etrafında düzeyde durağan olduğu kabul edilerek uygun ARMA modelinin belirlenmesine geçilmiştir.

Tablo 3: Birim-Kök Testleri Sonuçları.

	ADF		KPSS		Perron (1989)	
	c	c + t	c	c + t	c	c + t
LRVG	-1,1422 (0,6997) -2,0851	-4,5834 (p < 0,01) -2,1301	2,0169	0,2225	-2,7152 (0,8247) -1,7126	- 12,0585 (p < 0,01) -2,0395
Δ LRVG	-16,6797 (p < 0,01) -2,0994	- 11,2920 (p < 0,01) -2,0651	0,1513	0,0948	-31,8727 (p < 0,01) -2,0190	- 31,8439 (p < 0,01) -2,0017

Not: *i.* *c* ve *c + t* sırasıyla sabit terimli ve sabit + trend terimli spesifikasyonu belirtmektedir. *ii.* ADF testi için son satırda verilen değerler SBC değeridir. Uygun gecikme derecesi de SBC dikkate alınarak belirlenmiştir. *iii.* KPSS testinde sabit terimli spesifikasyonda %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için kritik değerler sırasıyla 0.7390, 0.4630 ve 0,3470 şeklinindedir. Sabit ve trend terimli spesifikasyon için ise sırasıyla 0.2160, 0.1460 ve 0,1190 şeklinindedir.

Schwarz bilgi kriteri esas alınarak yapılan araştırma sonucunda en uygun modelin ARMA (1,1) olduğu belirlenmiş ve model en yüksek olabilirlik yöntemiyle tahmin edilmiştir. Tablo 4'te verilen tahmin sonuçlarına göre tüm katsayılar %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. İstatistiksel göstergeler, benimsenen ARMA(1,1) modelinin ARMA(0,0)'dan ARMA(4,4)'e kadar alternatiflerine göre daha kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Otoresif bileşenin (AR teriminin) katsayısı bağımlı değişkenin yakınsak olduğuna işaret etmektedir. Birim-kök testleri ve korelogram incelemesine göre hata terimi durağan, otokorelasyonsuz ve sabit varyanslıdır⁶.

Tablo 4: Müdahale Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p değeri
Sabit	10,6253	0,0306	347,7524	< 0,01
D	0,0078	0,0144	5,5448	0,5863
T	0,0044	0,0002	22,6425	< 0,01
AR(1)	0,9017	0,0493	18,2825	< 0,01
MA(1)	- 0,6525	0,0787	- 8,2914	< 0,01
$\bar{R}^2$	0,9615	SBC	- 2,1115	

Not: *D*, bir vergi affi kapsamında taksitlendirilen vergi borcunun ödeme dönemlerinde 1, diğer aylarda 0 değer alan bir kukla değişkeni, *T* ise oluşturulan doğrusal trend değişkenini göstermektedir.

Model tahmin sonuçlarına göre 1994 – 2019 döneminde uygulanan vergi afları reel vergi gelirleri üzerinde olumlu yönde çok zayıf bir etkide bulunmaktadır. Bir vergi affının

⁶ Modelin iyiliği ve hata terimine ilişkin test sonuçları metni uzatmamak amacıyla raporlanmamıştır. Talep zerine sunulabilir.

yürürlüğe girmesi vergi gelirlerini ortalama olarak %0,8 oranında yükseltmektedir. Ancak sözkonusu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Buna göre, yürütülen müdahale analizinde vergi aflarının vergi gelirleri üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğu yönünde ekonometrik olarak anlamlı/güçlü bir kanıt elde edilememiştir.

Bu sonucun ortaya çıkmasının birbirinden ayrı veya birlikte geçerli olabilecek iki açıklaması olduğu söylenebilir. Birinci açıklama biçimine göre; ilgili teorik ve ampirik literatürde yoğun bir şekilde dile getirildiği üzere, sıklıkla başvurulmuş af kurumunun hem borcunu zamanında ve düzenli olarak ödeyen dürüst mükelleflerde hem de daha önce aftan yararlanmış olan mükelleflerde vergi ödeme isteksizliğine neden olmasıdır. Bu isteksizlik doğal olarak vergiye uyumda ve vergi tahsilatında düşüşe neden olacaktır. Bir yanda af ile vergi alacaklarının bir kısmı tahsil edilirken diğer yandan bu ters yönlü, nötrleştirici hareketin bir sonucu olarak vergi affının sağladığı tahsilat artışının etkisinin hissedilmesi güçleşecektir⁷. Tabii ki bahsedilen düşüşün aftan sağlanan tahsilat/gelir artışı ile eşzamanlı olması gerekmez. Ancak, vergi aflarına sık başvurulduğunda sözü edilen ters yönlü etkilerin çakışması daha olası hâle gelecektir.

İkinci açıklama biçimi ise tamamen veri yapısına dayanmaktadır. Af kanunlarının yayınlanma sıklığı ve taksitlendirme döneminin uzunluğu (bkz. Şekil 2 ve 3) dikkate alındığında çoğu zaman normal dönem ile af dönemini birbirinden ayırmak güçleşmektedir. Özellikle son af uygulamalarında birer ay atlamalı 18 taksite kadar varan ödeme planı nedeniyle bir af uygulamasının vergi tahsilatına etkisi 36 aylık (3 yıl) bir döneme yayılmış olmaktadır. Oysa örneklem dönemindeki af kanunlarının yayınlanma tarihlerine bakıldığında (Tablo 1) neredeyse her yıl bir af kanununun yürürlüğe girdiği görülmektedir. Bu durumda ödeme dönemlerinin üst üste binmesinden dolayı bir af uygulamasının gelir etkisini normal dönemden, hatta bir sonraki uygulamanın etkisinden ayırt etmek imkânsız hâle gelmektedir. Bu da bir ekonometrik model yoluyla affın gelir artırıcı etkisini belirlemeyi güçleştirmektedir, çünkü tahmin sürecinin bir etkinin anlamlılığını belirleyebilmesi için etkinin belirli ölçüde belirgin ve ayırt edilebilir olması gerekmektedir.

4.4. Dirençlilik Kontrolü

Afların etkisinin iç içe geçmesinin doğuracağı modelleme sorunundan kurtulmak ve önceki analizde elde edilen bulgunun dirençliliğini (robustness) araştırmak amacıyla 1997 Eylül ayında yayınlanan 400 sayılı tebliğle yürürlüğe giren vergi affı mercek altına alınmıştır. Bu af başka bir afa çakışmadığı ve ödeme dönemi ardışık aylardan oluştuğu için sözü edilen iç içe geçen etki durumunun geçerli olmaması beklenebilir. Böylelikle affın vergi gelirlerine olası olumlu etkisini belirlemek için daha sağlıklı bir analiz yürütme imkânı elde edilebilecektir. Bu amaçla öncelikle en basit araç olarak trend analizine başvurulmuş, $RVG_t = \beta_0 + \beta_1 T_t + \varepsilon_t$ şeklindeki doğrusal deterministik trend modeli

⁷ Tablo 2’de görüldüğü gibi aslında vergi afları yoluyla kayda değer bir tahsilat yapılmaktadır. Bu durumda analizde neden bu tahsilat artışının anlamlı bulunmadığı sorusu önem kazanmaktadır.

tahmin edilmiştir. Burada T_t ($t = 1, 2, \dots, 68$) doğrusal trend değişkenini, ε_t ise hata terimini göstermektedir.

Model nce 1994 Ocak – 1999 Ağustos dönemi için, daha sonra 1994 Ocak – 1997 Ağustos ve 1997 Eylül – 1999 Ağustos alt dönemleri için tahmin edilmiştir. Af tebliği 1997 Eylül ayında yayınlandığı ve ödeme dönemi 24 aylık bir zaman dilimine yayıldığı için bu şekilde iki alt örneklem oluşturulmuştur. Modeller EKK yöntemiyle tahmin edilmiş, sonuçlar Tablo 5’te (ilk üç satır) sunulmuştur. Görüldüğü gibi af öncesi dönemi kapsayan alt örneklem ile genel örneklem katsayıları oldukça benzerdir. Af sonrası döneme ait trend katsayısı da anlamsızdır. Bu durum affin vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkide bulunmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca genel örneklem için yrtlen Chow testi ($F = 1,438$) de affin vergi gelirleri trendi üzerinde bir değişime yol amadığına işaret etmektedir.

Vergi gelirlerinde aftan kaynaklanan bir yapısal değişimin etkisini araştırmak için kukla değişkenli spesifikasyonlar da denenmiştir. Elde edilen sonuçlar sabit, eğim ve her iki terimde anlamlı bir değişikliğin meydana gelmediğini ortaya koymaktadır (Tablo 5, son üç satır). Ayrıca müdahale modeline de başvurulmuş ancak en uygun modelin ARMA(0,0) modeli olduğu grlmüştur. Bu ise Tablo 5’te verilen kukla değişkenli modellerin sonuçlarıyla özdeştir. Sonuç olarak, 1997’deki af uygulamasının vergi gelirlerini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırmadığı bulgusu pekiştirilmiş olmaktadır.

Tablo 5: Trend Modelleri Tahmin Sonuçları

Dönem	$\hat{\beta}_0$	Bağımsız Değişkenler			SBC	R ²
		T	D	$D \times T$		
94/1-99/8	10,5364 ($< 0,05$)	0,0063 ($< 0,05$)			- 2,0138	0,6905
94/1-97/8	10,5357 ($< 0,05$)	0,0062 ($< 0,05$)			- 2,0536	0,4934
97/8-99/8	10,8609 ($< 0,05$)	0,0026 (0,2913)			- 1,8859	0,0483
94/1-99/8	10,5473 ($< 0,05$)	0,0056 ($< 0,05$)	0,0337 (0,3810)		- 1,9636	0,6942
94/1-99/8	10,5429 ($< 0,05$)	0,0059 ($< 0,05$)		0,0003 (0,6465)	- 1,9550	0,6916
94/1-99/8	10,5357 ($< 0,05$)	0,0062 ($< 0,05$)	0,2289 (0,1079)	- 0,0038 (0,1537)	- 1,9336	0,7039

Not: p değerleri parantez içinde verilmiştir.

Sonuç

Vergi afları sebepleri ve sonuçları bağlamında, Türkiye’de ve dünya genelinde, birçok teorik ve ampirik tartışmaya konu olmuştur. Vergi aflarının seçmen davranışını etkileyebilecek sonuçlarının da olması konuyu aynı zamanda siyasî tartışmaların da odağına koymaktadır. Tüm bu tartışmalara rağmen, çok yönlü etkileri nedeniyle vergi aflarının ampirik açıdan incelenmesi ve farklı yöntemlerle birbirini destekleyen sonuçlara

ulaşılması konuyla ilgili argümanların da daha sağlıklı bir zemine oturmasına ve zamanla ortak bir kanının oluşmasına yardımcı olacaktır.

Bu düşünceyle, literatürde pek kullanılmayan müdahale analizi yöntemiyle ve daha zengin bir veri kümesine dayanarak, vergi aflarının son yıllarda birbirini izlediği Türkiye’de afların vergi gelirlerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada farklı bir sonuca ulaşılmamıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular önceki benzer çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermekle birlikte, modelleme konusunda yukarıda belirtilen hatalar dikkate alındığında buradaki ve bundan önceki diğer çalışmalardaki anlamsız etkiye işaret eden bulguların bir anlamda kaçınılmaz sonuçlar olduğu söylenebilir. Çok sık yürürlüğe giren af uygulamalarının etkileri birbiri ile çakıştığından ekonometrik olarak belirli bir affın vergi gelirleri üzerindeki etkisini belirlemek zorlaşmaktadır. Yine afların sıklığı bir yandan vergi uyumu üzerinde erozyona yol açarken diğer taraftan aftan yararlanmak için hedeflenen başvurunun da düşük kalmasına neden olabilmektedir. Tüm etkenler bir araya geldiğinde vergi aflarının istenen ve hedeflenen etkinlik düzeyinin uzağında kalması şaşırtıcı olmayacaktır.

Uygulanan bir vergi affının etkinliğini artırmak ve daha sonraki vergi aflarına meydan vermemek için bazı hususlara dikkat etmek ve gerekli düzenlemeleri yapmak zaruridir. Baer ve Borgne (2008) tarafından işaret edildiği gibi tahakkuk ettiği dönemde ödenmeyen vergi borçlarının aradan geçen zaman içinde borcun üzerine eklenen ceza ile birlikte ödenmesini beklemek pek gerçekçi bir beklenti olmayacaktır. Bununla birlikte, affın sonrasında tahakkuk eden vergiyi ödememenin cezalarının sıkılaştırılması ve denetimin artırılması vergi affının etkinliğini de artıracaktır. Ayrıca, af yoluyla vergi borçlarının kayıt altına alınıp vergi sistemi içine çekilmesi orta vadede vergi tabanını genişleterek gelecek dönemlerdeki vergi tahsilatını da artırabilecektir.

Vergi affı konusu geleneksel (!) siyasette bir seçim yatırımı veya vaadi iken bugün durumun tersine döndüğü söylenebilir. Öyle ki, bir muhalefet partisi yöneticisi iktidara geldiklerinde vergi affı çıkarmayacaklarını, bunun yerine vergi sistemini düzeltereklerini vaad edebilmektedir. Bu noktadan hareketle, vergi aflarının pek dikkat çekmeyen asıl nedenlerinden birinin kusurlu vergi sistemi olduğu söylenebilir. Uygun bir vergi sistemi, destekleyici hukukî altyapı ve ekonomi politikalarıyla birlikte, tahsil edilemeyen vergi oranını minimuma indirerek bir vergi affına da pek ihtiyaç bırakmayacaktır. Bununla birlikte, maalesef, uygun vergi sisteminin nasıl olması gerektiği ve böyle bir sistemin nasıl kurulacağı konusu da zaten en az vergi afları kadar tartışmalı bir konudur!

Kaynaklar

Adams, C. (2001), *For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization*, 2. Baskı, Madison Books, Lanham, ABD.

Akbelen, Z., Aydın, Z. B. ve Polat, O. (2018), Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Analiz, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (64), 255-270.

- Alm, J., McKee, M. ve Beck, W. (1990), Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance, *National Tax Journal*. 43, 23-37.
- Alm, J. ve Beck, W. (1991), Wiping the Slate Clean: Individual Response to State Tax Amnesties, *Southern Economic Journal*. 57, 1043-1053.
- Alm, J. ve Beck, W. (1993), Tax Amnesties and Compliance In the Long Run: A Time Series Analysis, *National Tax Journal*, 46 (1), 53-60.
- Alm, J., Martinez-Vazquez, J. ve Wallace, S. (2009), Do Tax Amnesties Work? The Revenue Effects of Tax Amnesties During the Transition in the Russian Federation, *Economic Analysis & Policy*, 39 (2), 235-253.
- Altuğ, E. F., ak, M., Őeker, M. ve Bingöl, Ö. (2010), Türkiye'de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması, İSMMMO Yayınları, No:134, İstanbul.
- Ateken, F. D., Altundemir, M. E. ve Turan, A. H. (2018), Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi: Kocaeli Örneği, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 59-75.
- Baer, K. ve Borgne, E. Le (2008), Tax Amnesties: Theory, Trends, and Some Alternatives, International Monetary Fund, Washington, D.C.
- Bayer, R. C., Oberhofer, H. ve Winner, H. (2014), The Occurrence of Tax Amnesties: Theory and Evidence, WIFO Working Paper, No. 487, Wien, Austria.
- Berksoy, T. ve Kırecek, G. E. (2018), Ülkemizde Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: 2002 ve Sonrası, *Journal of Life Economics*, 5 (3), 137-152.
- Box, G. E. P. ve Tiao, G. C. (1975), Intervention Analysis with Application to Economic and Environmental Problems, *Journal of American Statistical Association*, 70, 70-79.
- Bozdoğan, D. ve Şimşek, T. (2018), An Empirical Analysis of the Impact of Tax Amnesties on Tax Incomes Between 1980-2014 in Turkey, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9 (32), 1036-1046.
- Çelikkaya, A. ve Gürbüz, H. (2006), Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan alışması, *İktisat-İŞletme ve Finans Dergisi*, 247 Ekim, 122-139.
- etin, G. (2007), Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi*, 14 (2), 171-187.
- etin Gerger, G. (2012), Tax Amnesties and Tax Compliance in Turkey, *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 2 (3), 107-113.
- iek, H. (2006), Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket alışması), İSMMMO Yayınları, No: 65, İstanbul.

- Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız, A. (2008), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2008/381, Ankara.
- Das Gupta, A., Lahiri, R. ve Mookherjee, D. (1995), Income Tax Compliance in India: An Empirical Analysis, *World Development*, 23 (12), 2051-2064.
- Dönmez, R. (1990), Teoride ve Uygulamada Vergi Afları, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, SBE, Eskişehir.
- Dubin, J.A., Graetz, M. ve Wilde, L. L. (1992), State Income Tax Amnesties: Causes, *Quarterly Journal of Economics*. 107, 1057-1070.
- Ekinci, F., Acar, Y. ve Ekeryılmaz, Ş. (2019), Türkiye'de Vergi Aflarının Çıkarılmasının Altında Yatan Gerekçelerin Tespiti: Probit Model ile Analiz, *Sakarya İktisat Dergisi*, 8 (2), 177-188.
- Enders, W. (2015), *Applied Econometric Time Series*, 4. Baskı, Wiley, New York.
- Erol, A., Çiçek, H. ve Karakaş, M. (2009), Diyarbakır İlinde Mükelleflerin Vergiye İlişkin Tutum ve Algı Analizi, *İktisat-İşletme ve Finans*, 24 (280), 71-103.
- Fisher, R. C., Goddeeris, J. H. ve Young, J. C. (1989), Participation in Tax Amnesties: The Individual Income Tax, *National Tax Journal*. 42, 15-27.
- Fox, W.F. ve Murray, M.N. (2011), Bayesian Analysis of the Effect of Amnesties on Tax Revenues and Filing Rates Using a Longitudinal Data Model with Endogenous Switching, Center for Business and Economic Research University of Tennessee, February, 1-47.
- Gözen, S. (2018), Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Güler, H. (2020), Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Olay Analiziyle Ölçülmesi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 256-273.
- Hajawiyah, A., Suryarini, T, Kiswanto ve Tarmudji, T. (2021), Analysis of a tax amnesty's effectiveness in Indonesia, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 44.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009), Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Yönetim ve Ekonomi*, 16 (1), 173-190.
- İpek, S., Kaynar, İ. ve Öksüz M. (2012), Vergi Aflarının Yükümlü Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi: Trakya Bölgesi Örneği, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 245-253.
- Kahraman, K. G. ve Yalaman, G. Ö. (2021), Türkiye'de Vergi Aflarının Etkileri: Ampirik Bir Uygulama, *Vergi Sorunları*, 44 (388), 59-69.

- Kara, H. (2014), The Effects of Tax Amnesties on Tax Revenue and Shadow Economy in Turkey, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, A. (2014), Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz, *Maliye Dergisi*, 167, 184-199.
- Kayan, A. (2000), Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar, *Maliye Dergisi*, 135, 80-87.
- Kilonzo, T. M. (2012). The Effects of Tax Amnesty on Revenue Growth in Kenya, A Research Project Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement for the Award of the Degree of Master in Business Administration, University of Nairobi, Kenya.
- Kovancılar, B. ve Demirdizen, Ö. (2010), Türk Vergi Suç ve Ceza Sistemine İlişkin Algılamalar (Manisa İli Örneği), *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 340, 138-152.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P. ve Shin, Y. (1992). Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root: How Sure are We That Economic Time Series Have a Unit Root?, *Journal of Econometrics*, 54, 159-178.
- Le Borgne, E. (2005), Economic and Political Determinants of Tax Amnesties in the US States." Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association. Vol. 98. National Tax Association.
- Lopez-Laborda, J. ve Rodrigo, F. (2003). Tax Amnesties and Income Tax Compliance: The Case of Spain, *Fiscal Studies*, 24 (1), 73-96.
- Luitel, H. S. ve Sobel, R. S. (2007), The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties, *Public Budgeting & Finance*, 27, 19-38.
- Malik, A. S. ve Schwab, R. M. (1991), The Economics of Tax Amnesties, *Journal of Public Economics*, 46, 29-49.
- Mutlu, A. ve Taşçı, K. (2013), Vergi Dairelerinin Mükellefe Davranış Biçimlerinin Vergilemede Gönüllü Uyuma Etkisi: Malatya Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (45), 214-232.
- Oladele, A. O., Ndal, T. C. ve Micah, L. C. (2021), Tax Enforcement Measures and Revenue Generation in Nigeria, *International Journal of Business & Law Research*, 9 (4), 58-66.
- Organ, İ. ve Yegen, B. (2013), Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (4), 241-271.
- Pehlivan, O. (1998), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Perron, P. (1989), The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis, *Econometrica*, 57, 1361-1401.

- Said, S. E., & Dickey, D. A. (1984). Testing for Unit Roots in Autoregressive-Moving Average Models of Unknown Order, *Biometrika*, 71 (3), 599–607.
- Sanchez Villalba, M. A. (2017), On the Effectiveness of Repeated Tax Amnesties, *Journal of Economics and Political Economy*, 4 (3), 285-301.
- Savaşan, F. (2006). Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları), *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, 3 (1), 41-65.
- Şanver, C. (2018), Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Afları ve Kamu Gelirleri Açısından Etkinliği, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 35-63.
- Tuay, E. ve Güvenç, İ. (2007), Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı, Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 51, Ankara.
- Uchitelle, E. (1989), The Effectiveness of Tax Amnesty Programs in Selected Countries, *FRBNY Quarterly Review*, Autumn, 48-53.
- Yardımcıoğlu, M., Akpınar, Y. ve Günay, Y. (2014), Vergi Okuryazarlığı ve Vergisel Farkındalık: Kahramanmaraş Araştırması, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 95-119.
- Yolal, M. (2017), Verginin Tarihsel Gelişiminin ve Mali Fonksiyonun Geçmişten Günümüze Değerlendirilmesi, *Vergi Raporu*, 215, 9-27.
- Yurdadoğ, V. ve Coşkun-Karaca, N. (2017), Türkiye’de Yapılan Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Aflarının Değerlendirilmesi, *Eurasian Business and Economics Journal*, 8, 134-164.

ISSN: 2149-5203

MAD
Maliye Araştırmaları Dergisi

Adres: Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, Esentepe Kampüsü 54187
Sakarya / Türkiye

maliyearastirmalari@sakarya.edu.tr

Tel: +90 (264) 295 6357

Fax: 0 (264) 295 5562